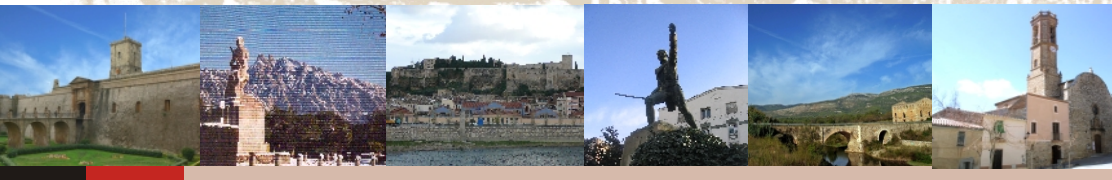

BICENTENARI

la
Guerra
del
Francès
1808·1814

ITINERARIS DE LA GUERRA DEL FRANCÈS: UNA PASSEJADA PER LA HISTÒRIA DELS TERRITORIS DE PARLA CATALANA

Guia dels itineraris que els centres i instituts d'estudis dels territoris de parla catalana organitzen el 2008 amb motiu del Bicentenari de la Guerra del Francès

Edita:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudi de Parla Catalana

Ajuntament del Bruc

Responsable de l'edició: Núria Sauch Cruz, tècnica de projectes de l'IRM

Centres d'estudis que han col·laborat en l'edició:

Associació Cultural del Montserrat
Associació Cultural per a les Tradicions i la Història de la Vila de l'Arboç- L'Arboç Acthiva't
Amics i Amigues de l'Ebre
Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
Centre Municipal de Cultura de Cervera
Centre d'Estudis d'Ulldecona
Centre d'Estudis del Bages
Centre d'Estudis del Priorat
Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre
Centre d'Estudis Montjuïc de Barcelona
Institut d'Estudis Vallencs

Disseny i realització: Psicogràfics

Fotografies de la coberta:

Detall d'una il·lustració d'Eusebi Planas (dins l'obra de BLANC, Adolf. Catalunya. Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado, p. 88-90).

Castell de Montjuïc. (Foto: Centre d'Estudis de Montjuïc de Barcelona).

El Timbaler del Bruc. (Foto: Ajuntament del Bruc).

Tortosa amb el castell de la Suda. (Foto: Joan Martínez).

Escultura d'Antoni Franc. Igualada. (Foto: Conxa Castells).

Plaça de l'Església de Collbató. (Foto: Associació Cultural de Montserrat).

Correcció lingüística: Pineda Vaquer Ferrando

Primera edició: maig de 2008

ISBN:

D.L.: B-21561-2008

Copyright. Els textos, fotografies i resta de continguts d'aquest llibre són propietat dels seus autors. L'edició es propietat de l'Institut Ramon Muntaner i de l'Ajuntament del Bruc.

ITINERARIS DE LA GUERRA DEL FRANCÈS: UNA PASSEJADA PER LA HISTÒRIA DELS TERRITORIS DE PARLA CATALANA

Coordinació a càrrec de Núria Sauch Cruz

Tècnica de projectes de l'Institut Ramon Muntaner

Per a més informació : www.irmu.org

Els itineraris que s'inclouen en aquesta guia han rebut el suport de l'Institut Ramon Muntaner en el marc de la VI convocatòria d'ajuts per a l'organització de congressos, jornades, cursos i itineraris.

SUMARI

■ Introducció	6

BLOC I:

El Departament de Montserrat o la resistència sagnant

■ Introducció Bloc I	10
■ Montjuïc i la Guerra del Francès	13
■ Les Batalles del Bruc	18
■ La llegenda del Mansuet. Itinerari pel nucli històric de Collbató	21
■ La Guerra del Francès a Igualada	25
■ Manresa i la Guerra del Francès	30
■ L'Arboç. Recorregut per una vila saquejada per les tropes napoleòniques a la Guerra del Francès	35
■ Bibliografia	40

BLOC II:

El Departament de les boques de l'Ebre: espai de cruïlla

■ Introducció Bloc II	46
■ La Batalla del Pont de Goi (25 de febrer de 1809)	49
■ La Guerra del Francès a Cervera	54
■ La Guerra del Francès al Priorat	58
■ La irrupció francesa a l'Ebre i la lluita pel control del riu	62
■ El bloqueig, setge i presa de Tortosa	67
■ Els escenaris de la Guerra del Francès a Ulldecona	72
■ Bibliografia	77

INTRODUCCIÓ

L'any 2008 s'acompleixen dos-cents anys de la Guerra del Francès (1808-1814). Aquell episodi històric va representar, entre d'altres coses, un important punt d'inflexió, ja que el liberalisme polític i econòmic va realitzar el seu primer gran assaig amb la tasca portada a terme per les Corts de Cadis i la Constitució de 1812. La crisi de l'Antic Règim presentà una llarga agonia però els anys que emmarquen la Guerra del Francès suposaren un trencament que marcà l'inici de tota una sèrie de canvis.

Dins dels esdeveniments que configuren els sis anys de guerra (1808-1814), una heterogènia gamma de qüestions cobraren protagonisme: la guerra i els enfrontaments armats, la posada en pràctica d'un govern forà amb una administració pròpia, les divisions polítiques i socials de diferents grups que jugaren un paper importantíssim com a defensors (els afrancesats) o com a contraris (liberals i absolutistes) del govern napoleònic i, enmig de tots ells -com a peça fonamental del teixit social present durant la guerra- el poble, gran protagonista dels esdeveniments d'aquells anys. L'activitat de les guerrilles i dels guerrillers, al marge de l'exèrcit regular, adquirí també una presència i una importància que es va fer palesa a tot el territori de parla catalana, els vestigis de la qual perduren en el paisatge i en la memòria. És per això que els centres d'estudis, com a catalitzadors de tot aquest llegat, resulten fonamentals a l'hora d'endegar activitats diverses per tal de donar a conèixer l'empremta dels esdeveniments de la Guerra del Francès a nivell local i comarcal dins dels diferents espais territorials.

El 2008 presenta un calendari atapeït d'activitats que, organitzades per diferents centres i instituts d'estudis, tenen com a punt de referència la Guerra del Francès. Jornades d'estudi, com la celebrada al Bruc a finals de maig, exposicions de material gràfic -algunes d'elles itinerants-, presentacions de llibres, conferències, cursos, etc. són algunes de les activitats de difusió i anàlisi d'aquell episodi històric que s'han preparat des del món de la investigació local i comarcal. Aquestes iniciatives obren camps d'estudi inèdits o

poc estudiats, molts cops eclipsats per treballs amb un marc de referència geogràfic massa general o centrats en donar una relació dels principals esdeveniments bèl·lics.

Una de les activitats endegades pels centres i instituts d'estudis per a dur a terme aquesta tasca amb motiu del Bicentenari de la Guerra del Francès són els itineraris. La guia que teniu a les vostres mans és el resultat del treball i la dedicació d'aquestes entitats per tal d'oferir una visió gràfica de la incidència de la guerra en diferents àmbits territorials.

En aquestes pàgines trobareu un apropament més divulgatiu de la repercussió d'aquell moment històric sobre determinats municipis, combinat amb el rigor historiogràfic que es desprèn dels diferents textos. Aquets textos donen cos a l'aplicació material dels itineraris organitzats pels centres i instituts d'estudis. Els itineraris que s'inclouen i que es realitzaran en el decurs del 2008 i principis de 2009 són, en definitiva, un viatge en el temps, un recordatori de la petjada de la història, que es manté viva a través dels edificis, el paisatge, els símbols materials, etc.

La guia ha estat estructurada a partir de dos grans blocs territorials conformats precisament durant aquells anys i més concretament disposats de forma efectiva pel govern francès a partir de 1812. La invasió napoleònica portava implícita l'annexió directa a França de tot el territori i la divisió administrativa del Principat en dues intendències i quatre departaments: el de les Boques de l'Ebre, el Departament de Montserrat, el del Segre i, finalment el Departament del Ter.¹

¹ El Departament de les Boques de l'Ebre comprenia les actuals Terres de l'Ebre, el Camp de Tarragona, els municipis lleidatans pròxims a l'Ebre (inclosa Lleida capital) i els municipis de Fraga i Mequinensa. El Departament de Montserrat estava integrat pel Penedès, el Maresme, el Vallès i les terres per on travessa el curs baix del Llobregat. El Departament del Segre l'integraven tots aquells territoris que travessa el curs alt dels rius Segre i Llobregat, a més d'Andorra. Finalment, el Departament del Ter abastava bona part de les terres gironines.

És a partir d'aquesta divisió administrativa del territori que hem concentrat de forma introductòria els diferents itineraris. De fet, aquesta divisió es feia extensible a l'actuació francesa aplicada a qüestions de tipus geoestratègic. La mateixa divisió administrativa responia a unes estratègies diferenciades temporalment per part de l'exèrcit francès i a una capacitat de resposta articulada en funció de factors diversos. Les fases de la guerra, la intensitat dels enfrontaments, els sistemes d'actuació emprats, etc., no foren les mateixes a unes zones que a les altres. Si bé la guerra al nord i al centre de Catalunya presentà virulents i freqüents enfrontaments amb les tropes franceses des d'un principi, l'extrem sud català, a l'igual que el País Valencià o les Balears, no va presentar les mateixes característiques.

Els itineraris que presenta la guia corresponen a municipis de tres de les actuals províncies catalanes: Tarragona, Lleida i Barcelona que, com hem indicat, hem concentrat en dos grans àrees administratives delimitades pels francesos: el Departament de Montserrat d'una banda i el de les Boques de l'Ebre de l'altra. El primer dels apartats, el del Departament de Montserrat, inclou els itineraris del Bruc, Igualada, Collbató, Manresa, l'Arboç i el districte barceloní de Montjuïc. El segon, el de les Boques de l'Ebre, recull els itineraris realitzats a Valls, Gratallops-Bellmunt, Cervera, Móra d'Ebre i decurs de l'Ebre fins a Miravet, Tortosa i Ulldecona.

D'entre els diferents llocs que recull la guia, el municipi del Bruc ocupa un lloc destacat en l'imaginari de la Guerra del Francès, com a paradigma de la resistència popular, i per aquest motiu s'atorga un espai nuclear a aquesta vila de la comarca de l'Anoia, situada a l'abric de les muntanyes de Montserrat.

Núria Sauch Cruz

Historiadora. Tècnica de projectes de l'IRM

BLOC I

EL DEPARTAMENT DE MONTSERRAT O LA RESISTÈNCIA SAGNANT

Introducció Bloc I

Els itineraris que s'inclouen sota la divisió territorial del Departament de Montserrat, que els francesos establiren de forma efectiva el 1812, són els dels municipis de Manresa (el Bages), Igualada, el Bruc (l'Anoia), Collbató (el Baix Llobregat), l'Arboç (el Baix Penedès) i el districte barceloní de Montjuïc (el Barcelonès).

El territori que comprenen aquestes viles va endegar molt directament i des de bon principi un actiu moviment de resistència enfront el domini francès.

Si un primer contingent de tropes franceses, comandades pel general Duhesme, va entrar a Catalunya el 9 de febrer de 1808, només al cap de cinc dies, el 13 de febrer, tropes de Duhesme i Lechi entraren a Barcelona. El que havia de ser una estada curta, de tres dies, es va convertir en una de les primeres dominacions dels francesos sobre el territori. El dia 29 de febrer aconseguiren el control geoestratègic de la capital del Principat en dominar-la i ocupar-la per sorpresa.

Les incursions del francesos sobre el territori avançaven a mesura que els dies passaven i un nou *status quo* es va configurar a partir de la primavera, quan a Baiona Napoleó Bonaparte aconseguí que els Borbons abdiquessin al seu favor.

Però tot un moviment de resistència es va anar forjant de forma paral·lela als fets. Així, el dia 28 de maig es va constituir la Junta Local i Corregimental de Catalunya, creada a Lleida i, dos dies més tard, una altra a Tarragona. Durant el mes de juny el sistema de les juntes es configurà a diverses poblacions com Manresa, Igualada, Girona, Vic i d'altres.

Un fet destacat, amb important transcendència simbòlica, va ser el produït el 2 de juny a Manresa, on s'endegà una important resistència enfront el domini francès amb la crema pública a la plaça Major del paper segellat que els francesos havien gravat amb unes taxes més elevades. Aquest acte de rebel·lia va provocar una ràpida i contundent resposta dels francesos i es va combinar, al seu torn, amb una reacció massiva del sometent de la Catalunya central que, el 6 de juny, col·locat de forma estratègica al coll del Bruc, va dissuadir l'enemic, obligant-lo a retirar-se. Així doncs, la primera de les grans victòries sobre els francesos es va produir al Bruc. La llegenda conta que el ressò del timbal que un jove va començar a tocar va fer creure l'enemic que les forces disposades a l'abric de les muntanyes eren força superiors. El personatge del Timbaler del Bruc es convertiria, a partir d'aquell moment, en el referent, dins l'imaginari col·lectiu, de la resistència popular al francès. Tot i amb això, no només trobem la figura del Timbaler –Isidre Lluçà, veí de Santpedor, segons apunten diversos estudiosos- ja que aquelles comarques centrals

catalanes també tingueren famosos guerrillers, com Mansuet Boxó, a qui la llegenda atribueix la gesta d'haver defensat la població de Collbató dels francesos, amagant els seus veïns i foragitant l'enemic.

Tropes franceses, que venien des de Tarragona, van anar a ajudar els seus companys després de la primera batalla del Bruc, però en arribar a les proximitats de l'Arboç sometents i paisans van impedir-los el pas. Dins la població de l'Arboç s'havia concentrat una important força resistent al francès. El 9 de juny els francesos la rodejaren i hi entraren, saquejant-la i cremant-la. Les baixes de tots dos bàndols foren força considerables.

Només al cap de vuit dies de la primera batalla del Bruc, el 14 de juny, dues columnes de l'exèrcit francès van tornar a ser repel·lides per les tropes enemigues (sometents vinguts de les diferents poblacions veïnes, mercenaris i exèrcit regular) quan anaven a atacar Manresa. Les batalles del Bruc demostraren que l'exèrcit francès no era invencible i que podia ser derrotat amb efectius humans i materials inferiors i amb una voluntat ferma de defensar allò propi, com un revulsiu eficaç enfront un enemic superior.

A partir del mes de juny la guerra va entrar en una fase de virulència que tingué com a gran protagonista aquestes terres centrals. La resistència envers el francès es va manifestar des de diferents estadis: les Juntes, que s'establiren a diverses ciutats, exerciren un paper destacat a l'hora d'organitzar els efectius, la recaptació de les contribucions, el control de possibles revoltes populars, etc.; la població civil; les tropes organitzades de forma no regular a resultes de la guerra, com el sometent i la guerrilla; i l'exèrcit regular conformaren les peces d'una reacció que es va mostrar molt activa i combativa des d'un principi.

El paper de les Juntes creades a partir del juny tingué, en les comarques catalanes centrals, un paper important pel què respecta al control que s'hagué d'exercir a la zona com a conseqüència dels avalots populars protagonitzats a Manresa, que tingueren com a objectiu atacar els elements més benestants de la societat manresana.

La segona meitat de l'any 1808 va mantenir una espiral de violència. Barcelona i la ciutadella de Montjuïc van ser ocupades a finals d'any i durant els anys posteriors es van produir conspiracions, totes elles frustrades. Les tropes de Saint-Cyr ocasionaren derrotes a Cardedeu i Molins de Rei. Per contra, a finals d'any, i gràcies a l'acció del primer terç dels miquelets organitzat a Manresa i dels sometents, es defensà el Bruc i Can Maçana.

Els sometents de les poblacions del Bages i l'Anoia també van protagonitzar diversos enfrontaments durant la primera meitat de l'any 1809.

El març de 1810 els francesos van entrar a Manresa en dues ocasions: la primera al març, on van restar fins a principis d'abril, moment en què abandonaren la població, i el segon cop a finals de l'any. Durant el març de 1811 saquejaren les cases i van cometre tota sèrie d'excessos, encara que gran part del veïnat feia temps que havia abandonat la població. D'altres municipis sofriren també els atacs i saquejos del francesos.

Fora de la geografia de les comarques centrals, des de 1809 diverses ciutats van caure en mans franceses: Girona (1809), Lleida (1810), Tortosa i Tarragona (1811). Posteriorment, Suchet va atacar Montserrat, on s'havia traslladat la Junta Superior del Principat. El 25 de juliol de 1811 les tropes franceses van ocupar la muntanya. D'aquí Suchet passà al País Valencià i entre el 1811 i 1812 s'apoderà de les principals ciutats.

El 1812 tota Catalunya s'inserí dins l'imperi napoleònic. Mentrestant, la resistència continuava i ho feia amb força, tant des de l'exèrcit regular com des de les guerrilles i altres formacions. Si bé aquesta zona va mostrar, ja a l'inici de la guerra, la cara més crua dels enfrontaments, la resta dels anys de guerra també afectaren de ple aquest territori, que es veié assetjat per l'enemic i al qual s'enfrontà fins al final.

Text elaborat per:
Núria Sauch Cruz

Historiadora. Tècnica de l'IRM
Contacte: www.irmu.org

1. Breu apunt històric

La muntanya de Montjuïc, per la situació tan propera a la ciutat, ha tingut un important paper en diferents fets bèl·lics ocorreguts a Barcelona al llarg de la seva història. La seva alçada permet un domini de la costa, el pla i el curs baix del Llobregat. L'any 1808, el seu castell va constituir un important bastió que podia haver defensat la ciutat de l'ocupació francesa, però les autoritats el van cedir, tot i el rebuig inicial, als invasors, que s'hi mantingueren en ell durant tot el període de la Guerra del Francès.

Les tropes napoleòniques comandades pel general Duhesme entraren com aliats a Barcelona sense l'oposició del capità general de Catalunya, José de Ezpeleta, i l'ocuparen de forma inesperada a principis del febrer de 1808. El 29 de febrer prengueren els punts estratègics per a la defensa de Barcelona: la Ciutadella, les fortificacions de la ciutat i el castell de Montjuïc. Els aixecaments inicials de la població culminaren el 13 de setembre del 1808 amb el procés d'ocupació de Duhesme.

Barcelona fou llavors assetjada per part de les tropes espanyoles del General Juan Miguel Vives. Finalment, aquestes foren derrotades a Llinars per les de Gouvion Saint-Cyr el 17 de desembre del 1808, que entraren a continuació a la ciutat, on resistia Duhesme. Un mapa realitzat per l'escriptor, militar i diplomàtic milanès C. Vacani mostra la disposició de les tropes dels dos exèrcits durant els setges a la ciutat de febrer i de novembre i desembre de 1808. La muntanya, sense l'ermita de Sant Bertran, apareix solcada per rieres i amb la fortalesa, els polvorins fortificats i la xarxa de camins que l'envoltaven i permetien l'accés al castell.

Moltes de les autoritats foren destituïdes en negar-se a jurar fidelitat a Josep Bonaparte i empresonades al castell de Montjuïc. Això provocà un intent d'aixecament durant la nit de l'11 al 12 maig del 1809, que es va frustrar, com explica Josep Coroleu en el seu llibre *Memòries d'un Menestral de Barcelona*. El 1811 es va descobrir una conspiració

per assaltar el castell dirigida pel comissari Miquel Alsina, que hauria d'haver facilitat l'entrada a les tropes espanyoles comandades per Manso. A partir de 1812 Catalunya formà part de l'Imperi Francès i s'hi instaurà el *Règim Civil*, al qual s'oposaren els patriotes intentant noves conspiracions, com la de les *Metzines* del 22 de juliol de 1812 per acabar amb la guarnició de la Ciutadella.

L'empitjorament de la situació militar a la Península produí l'abandó de Josep Bonaparte i el replegament de les tropes a Barcelona, on el 27 de juliol de 1813 arribà el mariscal Suchet des de València. Al mes de novembre nomenaren governador de la plaça el general Habert, que s'hi estigué fins al final de l'ocupació, tot i l'aïllament de la ciutat pel setge de les tropes hispano-angleses. El 28 de maig els francesos marxaren finalment de Barcelona i del castell.

Portal de Santa Madrona i Drassanes
Foto: Centre d'Estudis de Montjuïc

2. Llocs d'interès a visitar

2.1. Drassanes i Portal de Santa Madrona

Aquest edifici d'origen medieval - avui seu del Museu Marítim de Barcelona - va ser durant la Guerra del Francès recinte militar i hospital militar alhora. Pel portal de Santa Madrona passaven els ferits quan hi havia algun combat a Montjuïc. El mes de maig de 1809 havien de ser lliurades les Drassanes a canvi d'una quantitat de diners negociats amb el capità italià Provana. Aquesta conspiració fracassà en informar aquest als francesos. Els responsables foren detinguts i executats a la Ciutadella. Un matí de març de 1811, quan van obrir els portals de la ciutat, van entrar vuit carros carregats de ferits espanyols en direcció a l'hospital militar de les Drassanes, després d'un combat a la nit prop del castell.

2.2. Mirador del Poble-Sec

En aquesta zona -avui un tranquil parc infantil- estaven instal·lades unes bateries conquerides als francesos en un aferrissat combat el dia 5 de desembre de 1808, una de les poques victòries contra els francesos que va assolir la ciutat de Barcelona. Josep Coroleu ens explica: *"nos despertaron las detonaciones de las descargas y el cañoneo de las baterías colocadas en las faldas de Montjuich, las cuales, después de un recio combate, fueron tomadas e inutilizadas por los nuestros"*. Els ciutadans més propers a les muralles sentien enmig del soroll dels trets i canonades els crits de: *"Aquí minyons!! Endavant!! Ja son nostres!!!"*.

La ciutat des del Mirador del Poble Sec
Foto: Centre d'Estudis de Montjuïc

2.3. Ermita de Sant Bertran

En entrar als jardins de Costa i Llobera es troba la zona on va estar ubicada l'ermita de Sant Bertran, a l'antic camí que vorejava la muntanya de Montjuïc per la banda de mar i anava a Fraga. La capella se situava a l'alçada de l'actual moll de Ponent i del moll de Sant Bertran, que encara avui manté el nom d'aquesta església. El fet més remarcable d'aquest lloc va passar el dia del Corpus de Sang de la Guerra dels Segadors. Va ser la mort del Virrei de Catalunya, Dalmau de Queralt, ocorreguda aquell mateix 7 de Juny de 1640 en tractar de fugir del poble revoltat; el seu cos va aparèixer apunyalat sobre les roques del voltant de l'ermita. La capella va ser destruïda per les tropes franceses al seu pas per Catalunya.

2.4. A tocar del castell

Pel costat de l'antic parc d'atraccions, lloc proper a la pujada del castell, es van construir l'any 1898, amb motiu de la guerra d'Espanya amb els Estats Units, unes bateries a les quals se'ls va donar el nom de "Baterías Álvarez de Castro", en record de qui va ser protagonista a Montjuïc els primers dies de l'arribada dels francesos a Barcelona. Al punt on es distingeix la torre més alta per sobre de la paret del castell hi hagué una sagnant batalla el dia 19 de març de 1811 que durà fins les 5 del matí del dia 20 de març, fruit

d'una conspiració comandada pel general Manso. Es pactà el pagament de set milions de rals al governador del castell a canvi de facilitar l'accés de les tropes espanyoles, però aquest no va complir el pacte acordat i, tot i eliminats els sentinelles de guàrdia, els soldats francesos van atacar. La lluita acarnissada va deixar els voltants del castell plens de cadàvers. Els ferits espanyols foren conduïts a l'hospital militar de les Drassanes. En plena lluita, el General Manso va caure del cavall. Ferit a la cara, va perdre la dentadura; fou recollit i portat a un lloc segur.

2.5. El Castell

Aixecat a la part superior de Montjuïc el 1640 durant la Guerra dels Segadors (1640-1652) i reconstruït novament i ampliat el 1751 per l'enginyer Juan Manuel Cermeño, que seguí les normes de la poliorcètica barroca de Vauban, va ser un punt estratègic durant la Guerra del Francès. El dia 29 de febrer de 1808, un destacament francès comandat pel coronel Floresti va pujar al castell on el brigadier Mariano Álvarez de Castro els barrà el pas. En contra de la seva voluntat els va haver de donar entrada i l'ocuparen fins a l'any 1814.

Castell de Montjuïc
Foto: Centre d'Estudis de Montjuïc

Durant l'ocupació, les notícies i rumors del castell eren confuses: malalties, aigua contaminada... Un pacte entre Ezpeleta i Buroma va evitar el bombardeig des de Montjuïc, però el dia 15 d'agost de 1808 es van disparar cent canonades d'advertència als barcelonesos. Com a presó, el dia 9 d'abril de 1809 hi van ser portades les autoritats que es negaren a prestar jurament a Josep Bonaparte.

Aquest fet va fer planificar una conspiració el dia 11 de maig de 1809 a les 12 de la nit de tota la ciutat alhora contra els francesos. La senyal s'havia de donar al castell de Montjuïc, per això es negocià amb el capità Joseph Dottori, ajudant a Montjuïc, el lliurament del castell per un milió de duros, paral·lel al de les Drassanes acordat amb el capità italià Provana. La conspiració va fracassar i dies més tard es van detenir i executar a la Ciutadella els caps de tota la trama. Del castell es pot contemplar el nucli antic de la ciutat de Barcelona i la zona verda que forma la Ciutadella. Així ens podem fer una idea de la importància estratègica que van tenir la Ciutadella i el castell en el domini dels francesos sobre la ciutat.

Situació dels llocs de l'itinerari

1. Drassanes i Portal de Santa Madrona
2. Mirador del Poble Sec
3. Ermita de Sant Bertran
4. A tocar del Castell
5. El Castell

Text elaborat per:
Pere Terol
Oriol Granados

Centre d'Estudis de Montjuïc de Barcelona
Contacte: ce_montjuic@hotmail.com

LES BATALLES DEL BRUC

BICENTENARI
la
Guerra
del
Francès
1808-1814

El 1807 l'emperador dels francesos, Napoleó, s'havia apoderat ja de mitja Europa. A finals d'aquell any Espanya i França van signar el tractat de Fontainebleau, pel qual ambdós països es proposaven envair Portugal. Amb aquest motiu, tropes franceses van entrar a Espanya i s'establiren en terres de Castella i Portugal.

Litografia d'Eusebi Planas: Victoria del Bruch. La primera alcanzada en España sobre los ejércitos de Napoleón

Pel què fa a Catalunya, una columna francesa va entrar pel pas del Pertús el 9 de febrer de 1808 i es va establir a Barcelona el dia 13.

Arrel del motí del 2 de maig de Madrid, les forces vives de tot el país s'aixecaren de diverses formes contra l'invasor. A Manresa, la ciutadania va revelar-se cremant el paper segellat francès, cosa que va donar l'excusa al comandament de les tropes per a enviar una columna de càstig que, al mateix temps, s'apoderaria de la pólvora emmagatzemada a les fàbriques de la població.

El General Duhesme va ordenar la sortida de Barcelona d'una columna de 3.800 homes d'infanteria i cavalleria que, sota el comandament del General Schwartz, havia de marxar a través de Molins de Rei, Martorell i Esparreguera fins a Can Maçana i des d'allí a Manresa, per seguir mes tard a Lleida i Saragossa.

Alertades les poblacions del voltant, el sometent es va disposar a defensar el pas de Can Maçana.

Cap a les 10 del matí van passar prop de Collbató i poc després s'aproparen al Bruc, on van començar a rebre foc. Havent travessat la població, on van matar diversos veïns i van cremar algunes cases, van emprendre la pujada al pas natural de Can Maçana. Abans d'arribar-hi, van ser atacats pels defensors. Malgrat que ja esperaven l'atac, la seva sorpresa fou majúscula davant la tenaç i organitzada defensa.

En ple combat, va començar a sonar un tambor el so del qual era amplificat per l'eco causat per la muntanya. Era tant el soroll produït per l'instrument del jove Isidre Lluçà, veí de Santpedor, que els francesos van tenir la sensació que s'apropava una important força enemiga i van optar per retirar-se, cosa que van fer de forma desorganitzada i essent perseguits pels defensors.

Al seu pas per Esparreguera foren atacats des de balcons i terrats. En creuar el pont de Magarola van perdre un canó. Durant la nit travessaren Martorell sense novetat. Hi ha testimonis escrits de què l'entrada a Barcelona es va produir a través de la porta de la Creu Coberta i la de Sant Antoni. Es diu que fou una tornada caòtica i que va durar tot el dia i part de la nit.

El comandament francès va ordenar que el 13 de juny sortís una nova columna formada per cinc mil homes sota el comandament del General Chabran. Advertits els catalans que es podria produir un nou intent contra Can Maçana i Manresa, van reforçar la defensa d'aquest punt estratègic amb soldats regulars desplaçats des de Lleida, que comptaven amb artilleria.

El nou enfrontament es va produir al migdia del 14 de juny. El foc de canó i de fusells va indicar als francesos que el pas estava ben protegit. Després d'unes quantes temptatives, Chabran va decidir emprendre una nova retirada que en aquesta ocasió fou ordenada, fins al punt de què al seu pas per Esparreguera ningú gosà molestar-los. Durant la nit van passar per Sant Feliu de Llobregat i a l'albada van arribar a Barcelona, fent l'entrada a la ciutat de forma ordenada.

No hi va haver una tercera temptativa de creuar el pas de Can Maçana, almenys en aquella època. Quan, més endavant, els francesos van assolir Manresa i els seus molins de pólvora, ho van haver de fer a través del Vallès. Durant la resta de la guerra, la presència

Vista frontal del Timbaler del Bruc
Foto: Ajuntament del Bruc

de tropes a la zona del Bruc és citada catorze cops, en bona part de les quals pràcticament no van ser molestades. Eren altres temps i altres circumstàncies.

1. Breu ressenya de l'itinerari del Camí de les Batalles

El Camí de les Batalles discorre entre la masia anomenada Can Pascual i el pas de Can Maçana. Dividit en cinc trams, el primer passa pel Bruc de la Parròquia (el nucli més antic de la vila), possibilitant una visita a l'església, al seu absis romànic i a les seves pintures gòtiques.

Segueix pel Bruc del Mig, on es passa per davant del monument del Timbaler (obra de l'escultor Frederic Marés).

El recorregut passa pel Bruc de Dalt, des d'on el visitant tindrà una magnífica vista del camp de batalla.

Una vegada deixades enrere les últimes cases de la vila, el camí s'endinsa en els boscos i el territori del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat, on una rica flora i fauna envoltarà el caminant. D'altra banda, aquest territori està ple de llegendes relacionades amb les roques properes i amb fets històrics succeïts en els últims cinc-cents anys i més.

Dibuix d'Anton Utrillo:
Font: *La tradició catalana*, núm 1 (1893).
Lo Timbaler del Bruch

Hem de recordar que on ara veiem un territori arbrat, a l'època de les batalles eren terrenys conreats. Vinyes i olivars i altres conreus de secà ocupaven tots els plans i les vessants de la muntanya.

El pas de Can Maçana, on la defensa de l'invasor es va fer molt més forta, és avui un petit parc on es pot descansar, gaudir de la natura i punt de partida d'altres excursions seguint camins que s'endinsen en la muntanya.

El camí es divideix en cinc trams pensant en l'interès dels visitants, en les diferents edats i en les característiques del terreny.

Text elaborat per:
Pere Redon

Assessor de l'Ajuntament del Bruc
Contacte: ceci@cecianoia.org

Il·lustració.
Font: Rodríguez-Solís, Enrique (1930). *Los guerrilleros de 1808*, v. I. Madrid: Estampa, p. 96-97.

El poble de Collbató va ser un dels escenaris principals de les batalles del Bruc el 1808, durant la Guerra del Francès. Aquí va acampar l'exèrcit napoleònic just abans de l'enfrontament amb les milícies a Can Maçana i sobre aquest poble es van centrar les represàlies després de la derrota al Bruc: Collbató va ser incendiat pels soldats francesos en la seva retirada, com a càstig perquè els veïns havien participat activament en la resistència popular. Com a testimoniatge d'aquests fets, al museu local es conserven encara diversos elements de la Guerra del Francès, com armament i uniformes.

En la participació de Collbató a la guerra destaca per damunt de tot un personatge clau: en Mansuet Boxó, bandoler i eventualment guerriller que va lluitar contra l'ocupació francesa. A cavall entre la història i la llegenda, confós de vegades amb altres figures històriques, en Mansuet protagonitza un dels fets que han perdurat a la memòria local. La llegenda, escrita per primer cop el 1851, explica que va saber protegir les dones i els nens de Collbató de la repressió francesa amagant-los a les coves del Salnitre i que

Carrer d'Amadeu Vives, al nucli històric de Collbató. Escenari de la repressió militar francesa contra la població que va donar suport als milicians catalans a les batalles del Bruc.

Foto: Associació Cultural del Montserrat

ell sol va foragitar els soldats que el perseguien amb un truc similar al del Timbaler del Bruc. La figura del Mansuet, convertit en heroi popular, va alimentar durant el segle XIX moltes novel·les i fulletons que rememoraven la victòria del Bruc. Al segle XIX, els escriptors Ferran Patxot, Sebastià Puig-Bonet i J. Abril van escriure i estrenar sengles obres teatrals que recreaven la llegenda del bandoler - guerriller, cosa que reflecteix el grau de popularitat del personatge. Abans del centenari de les batalles, el Mansuet havia assolit una categoria d'heroi nacional català equiparable a la del Timbaler del Bruc. Després, per diverses circumstàncies polítiques, el Timbaler va desplaçar el Mansuet en la imatge de les batalles del Bruc i el personatge collbatoní va quedar arraconat.

Muntanya de Montserrat: zona de la Salut i les coves del Salnitre, d'on el guerriller Mansuet va foragitar un escamot de soldats francesos.

Foto: Associació Cultural del Montserrat

A Collbató, la figura del Mansuet ha estat sempre viva en la memòria col·lectiva, de la mateixa manera que les cases del nucli antic mostren encara vestigis de la destrucció que va portar la Guerra del Francès. Avui dia, un dels carrers principals del poble està dedicat a l'heroi bandoler i els gegants de la localitat representen en Mansuet amb el seu trabuc i la Marta, la seva companya a la llegenda. Fa

pocs mesos, al centre del poble s'ha instal·lat un gran mural ceràmic que, en dos plafons, explica de manera visual la llegenda del Mansuet. A les coves del Salnitre, durant les visites guiades, s'assenyala el "niu del Mansuet", el racó on se suposa que devia amagar-se el bandoler i on una excavació va trobar diversos materials contemporanis de la Guerra del Francès.

Explicar la llegenda i la figura del Mansuet és una manera d'aproximar-se a l'entorn històric de la Guerra del Francès en un dels seus escenaris més coneguts: el Montserrat, on l'exèrcit napoleònic va patir la seva primera derrota a Catalunya. L'itinerari proposat pretén donar a conèixer la figura del Mansuet i observar de prop l'escenari de les batalles del Bruc, però alhora també vol fer una aproximació al Collbató que vivia a cavall dels segles XVIII i XIX. El poble d'aquella època està documentat en censos oficials de l'època, però sobretot el podem trobar descrit en molts llibres de viatges d'intel·lectuals europeus atrets per la fama de Montserrat. Viatgers britànics com Arthur Young, Thickness, Dillon, Swinburne o Townsend,

La llegenda del Mansuet segons Florenci Garró, suposat besnét del guerriller (1855). Al fons, el poble de Collbató.

Foto: Associació Cultural del Montserrat

francesos com Alexandre de Laborde, alemanys com Wilhelm von Humboldt o fins i tot catalans com el baró de Maldà s'apropen a Montserrat i descriuen amb detall els pobles que troben pel camí, especialment Collbató, portal d'entrada a la muntanya sagrada i parada obligada abans de pujar cap al monestir.

1. Descripció de l'itinerari

1.1. Sala Cultural de l'Ajuntament de Collbató

Xerrada sobre la figura del Mansuet (la llegenda, el rerefons històric, la construcció del símbol nacional...) i la implicació de Collbató en les batalles del Bruc. Descripcions del poble de Collbató al final del segle XVIII i inici del segle XIX a partir dels llibres de viatges de l'època. A càrrec de membres de l'ACM. Lliurament d'un dossier amb documentació i bibliografia.

1.2. Museu de Collbató (Edifici de l'Ajuntament)

Visita guiada als elements de la Guerra del Francès conservats al museu local. Comentaris sobre l'armament trobat, els uniformes i l'activitat militar que se'n pot desprendre.

Museu local de Collbató, que conserva diversos elements provinents de les batalles del Bruc.

Foto: Associació Cultural del Montserrat

1.3. Nucli antic de Collbató

Visita guiada. Comentaris dels escenaris de la Guerra del Francès al poble (la destrucció de l'església parroquial, la crema de les cases del poble, el camí fins a l'amagatall de les coves, etc.) i del mural ceràmic dedicat a la llegenda del Mansuet. Vista panoràmica de la muntanya de Montserrat des del mirador de la Salut i comentari de les maniobres de l'exèrcit napoleònic i dels guerrillers a l'entorn de Montserrat.

Plaça de l'Església de Collbató, centre de l'itinerari guiat sobre la figura del Mansuet i les batalles del Bruc.

Foto: Associació Cultural del Montserrat

1.4. Plaça de l'Església

Exhibició dels Gegants de Collbató, el Mansuet i la Marta, reflexos de la integració de la figura de l'heroi de Collbató en l'imaginari popular.

1.5. Nucli antic de Collbató

Dinar d'època, elaborat a partir de les receptes descrites als viatges a Montserrat fets pel baró del Maldà entre 1790 i 1810 i recollits al *Calaix de Sastre*. Lliurament d'un còmic sobre el Mansuet, publicat a la revista *Cavall Fort* el 1987.

Text elaborat per:

Jordi Serra i Massansalvador

Associació Cultural del Montserrat

Contacte: acm@infomontserrat.com

1. Explicació relacionada amb els fets històrics que inclou l'itinerari

A banda dels fets històrics estrictament relacionats amb la participació dels sometents de la ciutat d'Igualada a les batalles del Bruc, s'ha de destacar que al mateix temps que es lluitava contra els francesos, s'estava produint un fenomen revolucionari que havia de capgirar els principis establerts amb l'Antic Règim. Foren les capes més baixes de la societat, la menestralia i els representants dels gremis, les que acabaren imposant-se a les autoritats tradicionals, noblesa i estaments privilegiats. Va ser en aquestes circumstàncies de buit de poder i de trencament dels canals de transmissió de l'autoritat legalment constituïda, que a les principals poblacions catalanes sorgiren un conjunt d'institucions autònomes, conegudes amb el nom de Juntes de Govern i Defensa, que arreu començaren a preparar la resistència armada contra els invasors.

La primacia de la creació d'aquestes Juntes de Govern i Defensa va correspondre a la ciutat de Manresa, el 2 de juny de 1808, degut al gran aldarull produït per la crema del paper segellat francès. Arran d'aquest esclat popular, les autoritats hagueren d'acceptar l'accés al govern municipal dels representants dels gremis, amb els quals formaren la primera Junta de Defensa de Catalunya. A Igualada va ser també la protesta contra el paper sege-

Plaques a la façana de l'església de Santa Maria d'Igualada.

Foto: Conxa Castells Catasús

llat francès la que provocà la constitució de la Junta de Govern i Defensa el 5 de juny de 1808, formada inicialment per notables de la població, però reformada en la seva composició a partir del 8 de juny per donar entrada també a representants de l'artesanat i dels gremis. En aquestes noves juntes va recaure la responsabilitat d'organitzar l'aixecament dels sometents i el reclutament i proveïment de les tropes que lluitaren en el pas de Can Maçana al Bruc contra la columna de l'exèrcit francès del brigadier Schwartz. Però la tasca d'aquestes juntes es va anar configurant en una de més ambiciosa i de llarga durada, que comportava no solament l'aixecament de voluntaris per la resistència sinó també l'adopció d'un nou sistema fiscal, amb la recaptació de contribucions extraordinàries de guerra, fins a tenir cura de la manutenció de les diverses forces guerrilleres i regulars. En el cas d'Igualada aquesta tasca d'institucionalització de la resistència recaigué en el capità Antoni Roca. A la junta hi participaren d'entre d'altres: Eudald Jaumeandreu, Antoni Franc i Isidre Torelló. La Junta hagué d'afrontar dues de les quatre ocupacions franceses d'Igualada, esdevingudes entre l'1 i l'11 de gener i el 17 de febrer i el 10 de març de 1809, en el transcurs de les quals els seus components s'emboscaren en el paratge de les Maioles.

Vista de la façana de l'església de Santa Maria d'Igualada amb les dues plaques commemoratives de la Guerra del Francès. Foto: Conxa Castells Catasús

2. Ressenya dels llocs de la visita

2.1. Col·legi de les Escoles Pies. Antic convent dels agustins.

Aquest col·legi ocupa actualment l'antic convent dels agustins fundat l'any 1393, destruït durant la Guerra de Joan II i posteriorment reconstruït i ampliat el 1479. Es pot destacar el claustre reedificat el 1495. L'any 1820, a causa del Decret d'extinció de les ordes monàstiques, els agustins abandonaren el convent, al qual retornaren el 1823. A causa de la desamortització del 1835 es veieren obligats a marxar d'Igualada de nou i ja no hi retornarien. El 1858 el convent passà a mans dels escolapis, els quals van establir-hi un col·legi de segona ensenyança.

Edifici de l'Escola Pia. Plaça de Castells. Foto: Conxa Castells Catasús

Prior Eudald Jaumeandreu i Triter (Barcelona 1774- 1840). Formà part de l'ordre dels agustins des de l'any 1788 fins a la seva exclaustació el 1821.

Era prior del convent d'agustins d'Igualada quan l'any 1808 fou cridat d'entre les persones notables de la vila per ser vocal de la Junta de Govern creada davant el perill d'invasió de les tropes napoleòniques.

Portà a cap diverses comissions representant Igualada davant la Junta Suprema del Principat.

El 12 de setembre de 1808 defensà la Junta davant del capità general de Catalunya de les faltes que se li atribuïen en el servei de vestuari i d'armament de les companyies de miquelets.

Fou membre de la Reial Acadèmia de Ciències de Barcelona. El 1820 fou elegit per ocupar la càtedra de "Constitució", establerta per la Junta de Comerç a la Llotja; dos anys més tard fou nomenat catedràtic en propietat d'Economia Política i Estadística a la Universitat creada per l'Ajuntament de Barcelona.

Format dins del jansenisme. Autor de l'obra *Rudimentos de economía política* (1816), el primer manual econòmic català, i de *Curso de economía política* (1836), en què recollia les aportacions d'Alvaro Flórez Estrada. Va ser assessor de la Junta de Fàbriques des de 1833 fins a 1836. Va publicar aleshores el *Curso elemental de derecho público* i el *Catecismo razonado de la Constitución Española* de 1837. El més perdurable de la seva obra fou el nombre d'alumnes destacats de la seva càtedra d'economia política: Bonaventura Carles Aribau, Lluís Figuerola, Narcís Monturiol, Joan Güell i Ferrer, Manuel Milà i Fontanals i Joaquim Rubió i Ors. El seu germà Jacint, religiós de l'orde de Sant Francesc de Paula, fou elegit capellà del primer terç de Miquelets d'Igualada l'any 1808.

2.2. Plaça de Castells: escultura d'Antoni Franc.

Escultura de bronze de l'autor Ernest Marco realitzada l'any 1957 quan es va portar a terme la remodelació de la plaça Castells.

Antoni Franc i Estalella (Igualada 1778-1855). Guerriller. Durant la Guerra del Francès va lluitar contra les tropes napoleòniques i una de les accions que va protagonitzar va ser les emboscades contra els soldats francesos al coll del Bruc.

Terratinent que, juntament amb Francesc d'Olzinelles, fou comissionat per la Junta de Defensa d'Igualada per anar a Vilafranca i demanar al corregidor armes per al sometent.

Escultura d'Antoni Franc. Plaça de Castells. Foto: Conxa Castells Catasús

Participà en les batalles del dia 11 a Molins de Rei, el 12 a l'Ordal, el 13 a la Roca de Daroch i el 6 i 14 de juny al Bruc.

El mes d'agost del 1809 fou dissolta la Junta de Govern que havia organitzat la resistència i llavors fou nomenat batlle de la vila. Al mes de setembre era a Girona amb el seu grup de voluntaris del Corregiment de Vilafranca. L'any 1811 rebé el nomenament de Comandant de l'Altura de Can Maçana i Bruc de Dalt. L'any 1814 fou nomenat tinent coronel. En acabar la guerra la seva situació econòmica era força precària i es dedicà a activitats polítiques. L'any 1820 proclamà a Igualada la constitució de Cadis i a finals del 1823 hagué de fugir de les tropes reials acusat de liberal.

L'any 1835 ocupà el càrrec de tinent d'alcalde i el 1842 formà part, com a regidor primer, de la comissió encarregada de l'hospital.

Per tal de pagar els seus deutes hagué de vendre bona part de la seva hisenda i l'any 1893 va ser homenatjat amb el seu nom en una làpida a la plaça del Bruc i en una altra a l'Ajuntament. El 29 de setembre del 1902 fou col·locat el seu retrat, obra de Joan Brull, a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona.

2.3. Carrer d'Antoni Roca

Militar professional fugitiu de Barcelona que va arribar a Igualada amb l'ordre de fer-se càrrec de la presidència de la Junta de Defensa.

2.4. Casa Torelló. Carrer Nou

Tot i que hi ha referències de l'existència d'una casa propietat de la família Torelló el 1683, el casal de la família Torelló es va començar a configurar el 1731 amb dues compres fetes per Josep Torelló i Galofré, avantpassat d'Isidre Torelló, que va adquirir un casalot i un pati de la casa del costat. Posteriorment, el 1751, en Josep Torelló va comprar la casa del IV comte de Vallcabra, Don Pau Potau de Dalmases que unida a les anteriors propietats esdevindria definitiu casal dels Torelló.

Isidre Torelló i Rovira (1769-1857): Fill de Josep Torelló i Borrull, hereu d'una nissaga de paraires igualadins des de mitjan segle XVII. Isidre estudià Dret Civil a la Universitat de Cervera. Amb la mort del seu germà, l'hereu, i la del seu pare s'hagué de fer càrrec de l'empresa familiar de la producció de teixits de llana.

Casa Torelló. Carrer Nou.
Foto: Conxa Castells Catasús

El 1808, formà part de les juntes que intentaren organitzar la resistència antinapoleònica. Primer, de la Junta Igualadina del 1808-1809, i després de la Junta de Subsistències dels Corregiments Catalans, que es constituí a Igualada el 19 de gener de 1809. Aquesta Junta va estar integrada per representants dels corregiments de Lleida, Cervera, Talarn, Manresa, Vic i Igualada, i només actuà uns mesos desenvolupant funcions recaptadores i d'intendència militar. Isidre Torelló n'ocupà el càrrec de secretari. La Junta es dispersà el febrer de 1809 després de l'ocupació d'Igualada. El 1812, va ser elegit diputat provincial i el 30 de novembre es va reunir a Vic amb els altres diputats per constituir la Diputació de Catalunya. Va ser diputat fins al 1814, amb la dissolució de la diputació catalana per Ferran VII, però amb la revolució liberal del 1820 va ser restablerta i provisionalment van ocupar els càrrecs els antics diputats i Isidre Torelló va tornar a ser diputat entre el maig i el juny de 1820.

2.5. Passatge del Capità Josep Galí i Morera

Josep Galí i Morera. (1781-1831): Fill de sastre, i més tard fabricant d'indianes, Miquel Galí. Es dedicà a l'ofici de teixidor. L'any 1808, en formar-se el Terç de Voluntaris o Miquellets, fou nomenat capità de la 5a. Companyia que el mes de juliol anà al Bruc i més tard a la línia del Llobregat, on el mes de setembre rebutjaren un nou atac francès. Després defensaren Roses, però finalment hagueren de capitular i Galí, entre altres, fou internat a França, d'on aconseguí evadir-se i reincorporar-se al Terç d'Igualada. Participà posteriorment en altres batalles. Després de la Guerra del Francès decidí continuar la carrera militar. Era d'idees polítiques constitucionalistes i sofrí diversos enfrontaments per part dels absolutistes durant els anys 1823-1824.

2.6. Plaça del Bruc

El nom de la plaça li va donar l'Ajuntament l'any 1881 amb motiu de la commemoració de la batalla del Bruc. Hi ha unes plaques commemoratives adossades a la façana de l'església per recordar els fets d'aquesta batalla. Una és del 1884 i l'altra és del 6 de juny del 1908, any de la celebració del centenari.

Text elaborat per:
Gemma Estrada i Planell
Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
Contacte: ceci@cecianoia.org

MANRESA

I LA GUERRA DEL FRANCÈS

BICENTENARI

la
Guerra
del
Francès
1808-1814

1. Història

La Catalunya central va tenir un paper molt destacat en els episodis bèl·lics de la guerra napoleònica. Les tropes imperials no van arribar a dominar el territori fins al final de 1812, just abans que Napoleó s'endugués les millors unitats per iniciar la campanya de Rússia –fet que propicià l'afebliment dels francesos i el principi de la seva derrota a Catalunya– i Manresa era una de les ciutats més importants de l'interior que no va estar dominada per l'exèrcit francès durant el conflicte convertint-se, per tant, en un dels focus de la rebel·lió contra els dominadors. Estava situada en un lloc de pas estratègic, però tenia poques possibilitats de defensa i va ser ocupada en cinc ocasions per les tropes imperials. Un fet destacable és que disposava dels molins polvorers hidràulics més importants de Catalunya, que durant la guerra van proveir les guerrilles i les unitats de l'exèrcit espanyol en la seva lluita contra l'invasor.

A Manresa, com altres llocs, en la Guerra del Francès es van barrejar elements patriòtics amb una revolta social en forma d'avalots típica de l'Antic Règim i amb un canvi polític en les classes dominants que va afavorir l'inici de la revolució burgesa. Per explicar l'aferrissada actitud antifrancesa dels manresans cal tenir en compte dos factors importants: l'experiència de la ciutat en la Guerra contra la Convenció (1793-1795), quan els sometents locals van entrar en combat, i la greu crisi econòmica que havia provocat el col·lapse del comerç americà a causa de la política exterior del ministre Godoy –concretament de la Guerra contra Anglaterra– que havia deixat en la misèria la majoria dels artesans seders de la ciutat. Artesans i pagesos empobrits van ser els protagonistes més exaltats de la revolta.

Els fets més importants de la guerra napoleònica a Manresa es divideixen en dues fases: la primera revolta i les batalles del Bruc (el juny de 1808) i la posterior participació en la resistència, castigada amb cinc incursions de l'exèrcit francès a la ciutat, la més greu de les quals va culminar en l'incendi del 30 de març de 1811.

El 2 de juny de 1808 Manresa va ser una de les primeres ciutats catalanes a declarar-se en rebel·lia amb la crema pública a la plaça Major del paper segellat que acabava d'arribar amb unes taxes més altes imposades per l'invasor. L'exèrcit francès ocupava les grans ciutats com Barcelona i, per completar el domini sobre la resta del territori, volia controlar les vies de comunicació amb Saragossa i Madrid. Per això, el 4 de juny, el general Schwartz partia en direcció a Lleida amb quatre mil homes per trobar a Saragossa un destacament sortit de Madrid i, a més, tenia l'ordre secreta de prendre Manresa, requisar-ne la pólvora i castigar els amotinats. El sometent de tota la Catalunya central va reaccionar i es va situar al coll del Bruc, on el dia 6, van plantar cara a l'exèrcit de Schwartz, obligant-lo a retirar-se. Aquesta primera batalla del Bruc es va fer famosa per un mite molt popular –el del timbaler del Bruc, que coneixia els tocs d'ordenança de l'exèrcit i va fer creure a l'enemic que la tropa local era professional– i per l'ús per primer cop de bales còniques de ferro, que foradaven la cuirassa de les tropes d'avantguarda imperials. Els manresans les havien fet amb les barres que aguantaven les persianes als balcons a causa de l'escassetat de plom.

El 14 de juny va tornar l'exèrcit imperial amb cinc mil homes i més material, dirigit pel general Chabran. Va tornar a ser repel·lit al coll del Bruc per dos mil homes sometents ajudats per cinc-cents mercenaris valons i suïssos i algunes peces d'artilleria de l'exèrcit espanyol dirigides per oficials professionals vinguts de Lleida.

Aquestes dues victòries van donar moral als revoltats patriotes i van esperonar els avalots populars a diverses ciutats com Manresa, on el 2 de juliol uns exaltats van assassinar el governador militar de la ciutat, acusat de col·laboracionista amb l'enemic, i tres presoners, un dels quals era francès. El 10 de juliol hi hagué un altre avalot amb el resultat d'un mort i dos ferits.

A partir de llavors, els més rics van marxar de Manresa per evitar el pagament de les enormes contribucions extraordinàries i per evitar més assassinats. Les collites i els ramats perduts i el manteniment del col·lapse comercial provocaren una crisi econòmica de grans proporcions i la misèria de la majoria de la població.

Placa commemorativa dels fets de 1808 instal·lada el 1908 a la façana de l'Edifici Consistorial de l'Ajuntament de Manresa, actualment a la façana lateral
Foto: Ajuntament de Manresa, Genís Sáez, 2008.

Aquesta situació ja es va mantenir tota la guerra, agreujada per les cinc incursions de l'exèrcit imperial a Manresa entre 1810 i 1812. Entre el 16 de març i el 4 d'abril de 1810 es va estar a la ciutat un contingent de gairebé vuit mil soldats comandats per Schwartz. El 5 de novembre es va produir la primera operació de càstig, amb l'incendi d'unes cinquanta cases, el saqueig d'edificis i l'ajusticiament de tres persones al balcó de l'Ajuntament.

2. Ajuntament de Manresa i plaça Major
Foto: Ajuntament de Manresa, 2007

Els fets més greus de l'ocupació francesa es produïren el 30 de març de 1811 amb la crema de la ciutat (almenys quatre-cents quaranta edificis dels 1.730 que hi havia) per part dels vuit mil homes del general Macdonald, que prèviament l'havien saquejat i havien executat sis persones. A finals de juliol el mateix general va tornar a Manresa procedent de Vic i va ajusticiar quatre persones més.

L'últim incident greu es va produir entre el 15 i el 19 de novembre de 1812 quan va passar per la ciutat l'exèrcit de Decaen, procedent de Vic. Sembla que el general va haver d'aturar un nou incendi de la ciutat –es van cremar algunes cases– perquè els seus soldats estaven enfurismats per no trobar queviures durant el saqueig. També es van destruir els molins polvorers.

A partir de 1813 els francesos es van afeblir quan el gruix de la tropa va marxar a la campanya de Rússia i van canviar d'estratègia, amb petites incursions de càstig que no van afectar massa Manresa. El febrer de 1814 es retiraven a França. Al final de la guerra Manresa estava enfonsada en una profunda crisi econòmica que alterà la distribució de la riquesa i canvià de mans el poder polític a la ciutat.

Alguns dels personatges destacats en la contesa foren Maurici Carrió i el canonge Montanyà, que tenen carrers dedicats a la ciutat. El primer fou un militar d'origen pagès que es destacà en les diverses guerres carlines i el segon és un dels eclesiàstics importants que formaren part de la Junta de Govern i Defensa de la ciutat i que fou enviat a Barcelona per espionar la reacció dels francesos a la revolta manresana el juny de 1808. També fou dirigent del sometent en les dues batalles del Bruc.

2. Itinerari

1. El recorregut comença a l'edifici de l'antic Col·legi de Sant Ignasi, que estava fora de les muralles, al costat de la primera zona industrial de Manresa i que, avui dia, acull l'Oficina de Turisme –on es pot trobar informació general sobre Manresa–, l'Arxiu Comarcal del Bages, on es guarda la major part de la documentació relativa a la Guerra del Francès, i el Museu Comarcal, on té especial interès la visita a la sala d'història de la ciutat, en què es conserven deu pintures (reproduccions d'uns murals pintats el 1811 en una masia de Rellinars) que narren els principals fets de la revolta des de la crema del paper segellat fins a la segona batalla del Bruc, i un gravat italià sobre la crema de la ciutat del 1811.

2. D'aquí es va cap a la plaça Major passant per alguns dels carrers que van quedar més destruïts per la crema del general Macdonald del 30 de març de 1811: la via de Sant Ignasi –antic torrent– (amb vint-i-nou cases cremades), on es pot veure a la casa que fa cantonada amb la baixada dels Drets (on es van cremar vuit cases més) el parament i l'arrencada de l'arc antics que apareixen sota l'arrebossat, sobre el qual s'hi va construir a base de tovots després de la crema. Després es puja fins a la torre del portal de Sobrerroca (un carrer especialment castigat, amb quaranta-dues cases cremades), el carrer de Serarols (del tot destruït, amb vint cases cremades), la plaça del Carme amb el seu portal i el carrer del Cap del Rec, punt final de la Sèquia de Manresa (al seu voltant es van cremar quaranta-sis cases), i, finalment, la plaça Major, amb trenta-dues cases cremades.

3. A la plaça Major, centre polític i econòmic de la ciutat i escenari de la crema del paper segellat el dia 2 de juny de 1808, es visita l'Ajuntament, a la paret exterior del

Plànol del recorregut

1. Antic Col·legi de Sant Ignasi: Arxiu Comarcal del Bages, Museu Comarcal de Manresa i Oficina de Turisme
2. Ajuntament de Manresa i plaça Major
3. Parc de la Seu de Manresa
4. El pont Vell
5. Solar dels antics molins polvorers (desapareguts)
6. Torre de Santa Caterina
7. Museu de la Tècnica de Manresa
8. Institut Lluís de Peguera

qual es conserva una placa commemorativa instal·lada arran del centenari dels fets. Dins de l'edifici, a les escales es pot veure la pintura de grans dimensions sobre les batalles del Bruc pintada per Pujol Vilajosana el 1946 i al vestíbul d'Alcaldia hi destaquen tres pintures més: una interpretació de la crema del paper segellat feta per Francesc Cuixart el 1897 i el retrat dels dos ciutadans il·lustres que van destacar en la contesa: el canonge Montanyà i Maurici Carrió.

4. *Batalla del Bruc*, pintura de gran dimensions situada a l'escala de l'Ajuntament de Manresa de l'autor Pujol Vilajosana, l'any 1946

Foto: Ajuntament de Manresa, Genís Sáez, 2008

5. Retrat de Maurici Carrió i Serracanta de la Galeria de Manresans Il·lustres de l'Ajuntament de Manresa

Foto: Ajuntament de Manresa, Genís Sáez, 2008

4. Finalment, s'accedeix al parc de la Seu de Manresa per la baixada del Pòpul i la baixada de la Seu, des d'on es pot veure el pont Vell, per on va sortir el sometent, per la carretera de Can Maçana, cap a la famosa batalla del Bruc el 6 de juny de 1808. Riu avall, es pot veure la fàbrica tèxtil abandonada que ocupa el solar dels antics molins polvorers, el principal actiu de la ciutat durant la guerra.

5. Fora de l'itinerari, es pot anar a la torre de Santa Caterina (un fortí de la primera guerra carlina) des d'on hi ha una visió de conjunt del nucli antic de la ciutat. També es pot visitar el Museu de la Tècnica de Manresa (a la carretera de Santpedor, 55), on hi ha una maqueta dels antics polvorers i una explicació sobre la fabricació de la pólvora i de les bales. A més, l'Institut Lluís de Peguera (plaça d'Espanya, 2) és una institució de 1927 aconseguida com a premi de l'Estat per l'heroisme de la ciutat i es pot passar pels carrers dedicats durant el primer centenari de la Guerra: el de Maurici Carrió, el del canonge Muntanyà i la plaça de la Independència.

Text elaborat per:

Lluís Virós

Centre d'Estudis del Bages

Contacte: cebages@manresa.mesvilaweb.com

1. Introducció prèvia

Al la Biblioteca Municipal, on ens concentrarem, i davant d'una maqueta on es reproduïx fidelment la vila de l'Arboç a finals del segle XVIII, s'aclarirà el concepte de l'Arboç com a lloc de pas que tanta importància va tenir en els esdeveniments viscuts pels arboçencs a través dels sis anys de la Guerra del Francès.

L'encreuament a l'Arboç dels camins de Barcelona a València i de Vilanova i la Geltrú a Montblanc fa que, durant la guerra, el pas de tropes, tant del bàndol patriota com dels imperials, sigui continu en totes les direccions. A tall d'exemple, s'indicaran els dies de pas i el nombre de soldats que passaren per l'Arboç o hi feren estança durant el primer any de guerra, dades extretes dels manuscrits de l'Anton Sans, teixidor de lli.

A la mateixa maqueta també es farà una petita explicació global de la vila, remarquant la ubicació de dos portals dels quals sortien els camins d'entrada i sortida cap a Tarragona, fins a unir-se en un de sol als afores de la població. Aquesta visió ens servirà per quan, en el transcurs de l'itinerari, s'expliquin els fets del 9 i la matinada del 10 de juny de 1808.

Rambla i carrer Major: lloc de l'enfrontament entre els sometents i les tropes imperials.

Foto: Josep M. Arnau Martínez

2. Itinerari

Es comença a prop de la Biblioteca Municipal, al final del carrer de l'Hospital, on s'acabava el nucli urbà de la vila i sortien els camins de Montblanc, de Saifores o de Valls, i del Priorat (Banyeres del Penedès) o de Llorenç. Tant si s'agafava l'un com l'altre es passava pel Coll de Santa Cristina per a arribar a l'Alt Camp.

Maqueta de l'Arboç al segle XVIII

En aquest punt de l'itinerari es comenta per què els francesos, sobretot a partir del domini anglès de la costa, i l'exèrcit patriota, en la seva estratègia primer en la defensa i posteriorment en la presa de Tarragona, agafaven aquests camins per a arribar a la capital.

Es continua pel carrer de l'Hospital, on es comentaran alguns aspectes urbans, com ara l'edifici de l'Hospital de Sant Antoni, l'estructura d'un grup de cases edificades poc abans de la Guerra del Francès i la d'altres més antigues fins arribar a la Rambla. S'incidirà en el fet que aquest carrer ha estat quasi sempre el primer en rebre tropes dels exèrcits procedents de Tarragona durant les guerres carlines o la Guerra Civil de 1936-1939, a pesar de connectar amb camins secundaris.

Al capdavant de la Rambla es localitzen els dos camins que van cap a Tarragona, per on vingueren les tropes imperials el dia 9 de juny de 1808, i el camí de la Muralla, que possiblement aprofitaren els francesos per envoltar la vila i que facilitava l'entrada al clos murat per altres portals (el de l'Abeurador i el d'en Banyeres o d'en Amiguet), a més del que assenyala la tradició, el de la Rambla.

A la mateixa Rambla, i enfront del carrer Major, s'identifica el lloc de l'enfrontament entre les tropes franceses i els sometents. Aquí es donen les explicacions fonamentals dels fets de l'Arboç del dia 9 de juny de 1808 i la matinada del dia següent. Es comenta, en primer lloc, el que ens diu la tradició, basada fonamentalment en la *Memòria de 1816* signada pel mossèn, l'alcalde i els regidors de la vila d'aquell moment. En ella es narra l'heroica defensa de la vila pels arbocencs escassament armats, que no deixaren d'incomodar les tropes franceses amb tirs, fustes, teules, pedres i totxanes, contribuint a la defensa de la vila tant homes com dones, vells i joves, ja que tots estaven decidits a morir en defensa del seu rei i la seva pàtria abans de subjugar-se al govern francès.

En segon lloc també es mostra la versió que es basa fonamentalment en els escrits d'un testimoni directe dels fets, l'Anton Sans, teixidor de lli. En dos manuscrits que encara es conserven al Arxiu Arbocenc estan anotats tots els esdeveniments que ell considera d'importància, tant de la vida quotidiana com de la Guerra del Francès, i també de fets anteriors i posteriors.

En la primera narració ens diu que els francesos cremaren la vila i robaren i degollaren tots els que es trobaren, excepte dos vilatans, un dels quals es dona molts diners. A més, també explica que el sometent del Vendrell fou la desgràcia de la vila.

La segona narració dels fets és més completa. Precisa que a les deu del matí del 9 de juny de 1810 arribà una avançada de quaranta soldats de cavalleria a l'Arboç i que els sometents sortiren als afores de la població a escopetejar-los, fent-los recular. A les quatre de la tarda es presentà el gruix de l'exèrcit francès. Els sometents se situaren a la torreta d'en Marrugat i, acabada la munició, s'enfrontaren als imperials a cops de pedres i teules. Indica que mataren dos-cents vuitanta francesos, la majoria dels quals foren cremats en una fassina pels seus propis companys d'armes, excepte tres cavalls i cinc francesos que deixaren als carrers. Les baixes de la població foren de seixanta-dos vilatans entre vells, dones i nens. També moriren quaranta homes del sometent.

Uns anys més tard l'autor farà una nova narració dels fets, una mica més literària, on especifica que els sometents eren del Vendrell i d'altres llocs, que els morts foren setanta-dos vilatans, trenta-nou sometents forasters i tres-cents francesos morts i cremats en una fassina, excepte tres. Explica també la sortida dels francesos el dia 10 entre les set o les vuit del matí i que, una vegada l'exèrcit va ser fora de la població, els sometents tornaren i robaren el que volgueren, ja que els veïns no havien amagat res. També fa una minuciosa relació de las destrosses fetes pels francesos a l'església, informant-nos que més de quaranta cases foren cremades i més de vuitanta, mig cremades.

Balcó de la Badalota: visió de part del Penedès, fins a Montserrat.

Foto: Josep M. Arnau Martínez

Per altra banda, les fonts franceses diuen que els arbocencs es feren forts a les seves cases i mantingueren una tenaç i inútil resistència, comptabilitzant sis soldats francesos morts i quinze de ferits.

Església parroquial de Sant Julià: la senyal més visible en l'actualitat de l'acció francesa contra la vila el 9 de juny de 1808.

Foto: Josep M. Arnau Martínez

Des de la tarda del 9 de juny de 1808 al matí del dia següent, els arbocencs van ser agafats en un carreró sense sortida del qual alguns es van escapar i la resta van ésser innocents víctimes d'abusos i vexacions per part dels soldats francesos. Segons es comptabilitzaren amb posterioritat, seixanta d'ells van trobar la mort, bé de manera directa o bé mitjançant el foc. Evidentment, sí que foren uns grans defensors i molt probablement molts d'ells feren actes d'heroisme, salvaguardant la casa, els fills, els béns..., morint finalment en l'intent.

A continuació es dona un tomb per l'antic clos murat de la vila (carrers de la Plateria, de Jussà i de la Palma), on es comenten les heroïcitats més significatives que la memòria popular recorda: la dona que prefereix immolar els seus fills i ella mateixa al foc abans que ser rescatada pels soldats francesos; el vilatà que d'un tret va fer caure el barret del general Chabran; un altre arbocenc al qual una bala enemiga li va fer un forat a la orella...

Arribant a la plaça de la Vila, a més d'observar els edificis més representatius que la componen, recapitem sobre l'estructura urbana del casc antic i es comenten els diversos saquejos que la vila va sofrir durant la guerra, fonamentalment els que es produïren amb l'estança de les tropes franceses del desembre de 1808 al febrer de 1809 i el comportament d'aquestes al dia següent de la presa de Tarragona, tarda i nit del 30 de juny de 1811, seguint la narració d'Anton Sans i de les actes notariales que especifiquen les destrosses fetes pels francesos, entre d'altres la que

fa referència a l'ajuntament. També es comentaran els diversos comportaments de la població durant el període de la guerra.

Es passa després a visitar l'església parroquial de Sant Julià, on encara es conserva l'empremta d'una bala de canó disparada pel francès quan les campanes de l'església tocaven a sometent. També es fa una ressenya de les destrosses fetes a l'església analitzades des de la religiositat de l'època.

Al Balcó de la Badalota, des d'on es divisa part del Penedès fins a les muntanyes de Montserrat, es comenten els aspectes bèl·lics de la guerra que els arbocencs visqueren més a prop: la batalla de la Bisbal i les últimes escaramusses de les tropes franceses del general Suchet al Penedès.

Finalment es fa un resum del que va costar la guerra al arbocencs que, a més de les destrosses dels francesos, sofriren les "visites" dels sometents i dels caragirats i les contínues aportacions en diners i espècies a l'exèrcit dels patriotes, que anaven dels impostos en metàl·lic, a les racions de pa, passant per setanta mil arengades o un parell d'espardenyes.

Text elaborat per:

Ajuntament de l'Arboç

Comissió d'Història, Cultura i Festes del Bicentenari (1808-2008)

Contacte: <http://www.sre.urv.net/irmu/arboc/>

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Arbocenc. Manuscrits d'Anton Sans.

Família Condis-Ferrer. *Memòria de 1816*.

Arxiu Històric Comarcal de l'Alt Penedès. Vilafranca del Penedès. Capbreu de les rendes de la vila de l'Arboç 741-1748. Capbreu de la rectoria de l'església de Sant Julià de l'Arboç.

Arxiu Històric Comarcal del Baix Penedès. El Vendrell. Manuals notariais. Notari Francesc Torrents.

Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona. Registre d'ordres i circulars 1799-1813. Llibre de llevades 1809-1812. Arrendaments 1808-1839. Subministres i endreces en espècies i diners als cossos i individus militars 1808-1815. Còpia simple de les rendes capbrevades pels regidors de la vila 1774.

BIBLIOGRAFIA

ADZERIAS, Gustau (2006). *Bloqueig de Barcelona*. Barcelona: Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya.

ALZINE, J.; Barrera, P. (1811). *Procédure contre les auteurs, fauteurs et complices d'une conspiration tendant à livrer le fort Mont-Jouy aux ennemis et à empoisonner les troupes de la garnison de Barcelonne*. Barcelona: Imprenta de J Alzine y P. Barrera.

ARNABAT I MATA, Ramon (1997). «Literatura popular i propaganda política durant la Guerra del Francès al Penedès». *Miscel·lània Penedesenca* [Vilafranca del Penedès], núm. 22, p. 201-212 [Edita: Institut d'estudis Penedesencs].

BEAUMONT DE BRIVAZAC, H. (1813). *Historia de las conspiraciones tramadas en Cataluña contra los exercitos Franceses*. Barcelona: Imprenta de J Alzine y P. Barrera.

BENACH I TORRENTS, Manuel (1968). *El corregidor Freixas i la Guerra del Francès a Vilafranca 1808-1813*. Barcelona: Empòrium.

BISBAL I SENDRA, Ma. Antònia; Miret i Solé, Ma. Teresa (1986). *Diccionari biogràfic d'igualadins*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.

CABALLÉ I CLOS, Tomàs (1930). «Páginas históricas de Barcelona: El último combate librado en Montjuich». *El Noticiero Universal* [Barcelona] (30 de desembre).

— (1948). *Barcelona no volgué esser francesa: els màrtirs de la independència espanyola*. Barcelona: Freixinet.

CARNER, Antoni (1970). *Capitán José Galí*. Igualada: Ajuntament d'Igualada.

CARRERAS CANDI, Francesc (1901). «Lo Montjuich de Barcelona». A: *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Vol. 8*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.

COROLEU, Josep (1916). *Memorias de un menestral de Barcelona 1792-1854*. Barcelona: José Asmarats.

La Junta de Subsistències. Dels Corregiments de Lleida, Cervera, Talarn, Manresa, Igualada i Vic durant la guerra del Francès (1809): Actes i Correspondència (1980). Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

D'AMAT, Rafael (Baró de Maldà) (1995). *Calaix de sastre*. Barcelona: Curial.

DE LABORDE, Alexandre (1974). *Viatge pintoresc i històric: El Principat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DE ZAMORA, Francisco (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial.

FERRER, Raimundo (1815-1821). *Barcelona cautiva, e sea Diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad, mientras la oprimieron los franceses, esto es, desde 13 de febrero de 1808 hasta 28 de mayo de 1814*. Barcelona: Oficina de Antoni Brusi.

FRASER, Ronald (2006). *La maldita guerra de España: Historia social de la Guerra de la Independencia, 1808-1814*. Barcelona: Crítica.

GASOL, Josep Ma. (1988). *La Galeria de Manresans Il·lustres*. Manresa: Ajuntament de Manresa.

LLACUNA I ORTÍNEZ, Pau (1994). *Itineraris per Igualada. El Nucli Antic i el Rec*. Igualada: Ajuntament d'Igualada; Òmnium Cultural de l'Anoia.

MASATS I LLOVER, Joan (1989). *En Mansuet Boxó. Entre la llegenda i la història*. Manresa: Copi-Gràfic.

MATAS, Pilar; VILA, Ramon; VIRÓS, Lluís (1990). «Endeutament i canvi de propietat a la comarca de Bages a la primeria del vuit-cents (la incidència econòmica de la Guerra del Francès en una comunitat en canvi)». A: *El Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1787-1837*. Bellaterra: Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, p.123-136.

MERCADER I RIBA, Joan (1949). *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*. Madrid: Instituto Jerónimo Zurita.

— (1978). *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MOLAS, P. (1993). «Vida i institucions polítiques». A: SOBREQÜÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Història de Barcelona, Vol. 5: El desplegament de la ciutat Manufacturera (1714-1833)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 285-319.

MOLINER, Antoni (1989). *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Barcelona: Ed. 62.

— (2007). *Catalunya contra Napoleó*. Lleida: Pagès.

OLIVERAS, Josep (1987). «Manresa al segle XIX». A: FERRER I ALÒS, Llorenç (dir.) *Història de les Comarques de Catalunya: El Bages I*. Manresa: Parcir, p. 389-408.

PASCUAL I DOMÈNECH, Pere (2000). *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.

PI DE CABANYES, Oriol (1978). *Vilanova i la Geltrú en la Guerra del Francès*. Barcelona: Rafael Dalmau.

PI Y ARIMÓN, Andrés Avelino (1854). *Barcelona antigua y moderna*. Barcelona: Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs.

RAMISA, Maties (1993). *La Guerra del Francès al corregiment de Vic, 1808-1814*. Vic: Eumo.

— (1995). *Els catalans i el domini napoleònic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SÁNCHEZ I AGUSTÍ, Ferran (1988). *Les Guerres del Francès a la Catalunya Central, 1793-1814*. Sallent: ed. de l'autor.

SANTAMARÍA, Valentín (1960). *Manresa en la Guerra de la Independencia: 300 documentos de 1808 custodiados en el Archivo de la Ciudad*. Manresa: Imprenta de San José.

SARRET I ARBÓS, Joaquim (1922). *Manresa en la Guerra de la Independencia, 1808-1814*. Manresa: Imprenta y encuadernaciones de San José, Manresa.

SIMÓN ABELLAN, Pere (2002). *L'Arboç (1807-1836) segons l'Anton Sans, teixidor de lli*. L'Arboç: Ajuntament de l'Arboç.

SOLÀ, ÀNGELS; Vila, Ramon; Virós, Lluís (2002). «Guerra del Francès i noves elits locals: El cas de Manresa». A: *Segon Congrés de Recerques. Enfrontaments civils: Postguerres i reconstruccions. Vol. I*. Lleida: Pagès, p. 382-401.

TOLEDANO, Lluís Ferran; Rubí, Maria Gemma (2007). «La jornadas del Bruc y la construcción de memorias políticas nacionales». A: *Sombras de Mayo: Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez (Colección de la Casa de Velázquez; 99).

TORRAS I ELÍAS, Jaume (2007). *Fabricants sense fàbrica: Els Torelló d'Igualada (1691-1794)*. Vic: Eumo.

TORRAS I RIBÉ, Josep Ma. (1990). «Igualada». A: FERRER I ALÒS, Llorenç (dir.) *Història de les Comarques de Catalunya: L'Anoia I*. Manresa: Parcir.

TORRAS, Marc (1996). «Documentació del corregiment de Manresa del període 1808.1814 conservada a l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa». A: RAMISA, Maties (cur.). *Guerra Napoleònica a Catalunya (1808-1814): Estudis i documents*. Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 117.128.

VOLTES Bou, Pere (1960). *Historia de Montjuich y su Castillo*. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona.

BLOC II

EL DEPARTAMENT DE LES BOQUES DE L'EBRE: L'ESPAI DE CRUÏLLA

Introducció Bloc II

Els itineraris que s'inclouen en aquest bloc, que fa referència a les comarques catalanes més meridionals i que el 1812 configuraven la divisió administrativa coneguda sota el nom de les Boques de l'Ebre, són els de les poblacions de Cervera (la Segarra), Gratallops-Bellmunt del Priorat (el Priorat), Móra d'Ebre (la Ribera d'Ebre), Tortosa (el Baix Ebre), Ulldecona (el Montsià) i Valls (l'Alt Camp).

El maig de 1808, una vegada desencadenada la lluita contra Napoleó, que donaria pas a una llarga guerra de sis anys, era inevitable que tota la regió de l'Ebre és veiés immersa en el conflicte bèl·lic. La seua situació de cruïlla i el seu valor estratègic convertien totes estes terres, creuades pel principal riu peninsular i confluents dels tres regnes de Catalunya, Aragó i València, alhora que equidistants de les seues tres capitals, Barcelona, València i Saragossa, en un punt de pas obligat del vendaval bèl·lic.

Ja des de primera hora Napoleó havia assenyalat la importància de controlar Tortosa per fer front als aixecaments de Saragossa i València i així ho indicava al seu cunyat i lloctinent Joachim Murat, en carta de 30 de maig de 1808. Com a conseqüència d'esta determinació tropes franceses manades pel general Chabran van sortir de Barcelona per dominar Tarragona i Tortosa i ajudar a la conquesta de València. Però estos primers designis francesos es van veure prompte estroncats per la derrota del Bruc, que va apartar durant gairebé dos anys la guerra de la Catalunya meridional. Lleida i Tortosa també s'havien alçat contra l'invasor a darreries de maig. Els primers dies en esta darrera població van ser de confusió i molta tensió: els francesos s'aproximaven, els ànims es trobaven exaltats, la ciutat bullia de forasters, molts d'ells fugitius de la dominació francesa, tant de la part de Barcelona com valencians; enmig de l'aiguabarreig i l'exaltació va esclatar la revolta, esdevinguda com un avalot popular que executà les primeres autoritats corregimentals (7 de juny) i després és consumà amb la massacre dels civils francesos empresonats a la Suda (15 de juny), a imitació de la perpetrada a València.

La Junta de Defensa del corregiment de Tortosa, que ben aviat establí contacte amb les de València i Saragossa, una volta superats els primers temps de desgavell i revolta, i controlada la fúria de les masses, començà a organitzar la resistència a l'invasor.

Es van reclutar i organitzar tropes, constituïdes en terços denominats voluntaris de Tortosa, es recolliren i transportaren queviures, pólvora i combatents per a auxiliar l'amenaçada Saragossa, s'enviaren deu companyies de paisans a socórrer Girona i alhora es recaptaven contribucions per a fer front a les quantioses despeses de la guerra. També

van establir-se hospitals de rereguarda i es va procurar satisfer els requeriments de les autoritats militars i subministrar a les tropes en trànsit o a les acantonades a la zona.

Tortosa, com a gran plaça forta que controlava el pas del riu, va ser posada en estat de defensa ja des de darreries de 1808 i fou nomenat un governador militar encarregat de la seua defensa en previsió d'un probable setge.

Una vegada expugnada Saragossa i pacificat l'Aragó en bona part, els francesos van prendre Lleida, el 14 de maig de 1810 i l'enemic no tardà a inquietar les Terres de l'Ebre en el seu camí cap al mar. L'objectiu final que Napoleó havia encomanat al general Suchet, cap de l'exèrcit francès d'Aragó, era la presa de València i assolir-lo significava primer que res controlar la rereguarda del futur avenç gal cap a les terres valencianes, per tant, dominar Tortosa i Tarragona, sobretot la primera, com a pas previ de la conquesta de la capital del Túria. Napoleó portava pressa, però Suchet era molt conscient de les dificultats que comportava la conquesta de Tortosa i no volia precipitar-se. En l'ànim del comandant francès deuria pesar el seu propi fracàs davant València el 1810, quan es va veure obligat a avançar de forma improvisada, i l'anterior fracàs de Moncey al 1808, així com les experiències de Girona i Saragossa.

Suchet s'havia emparat de Lleida amb relativa facilitat però en el cas de Tortosa es trobava força lluny de les seues bases, amb una orografia molt fracturada i, consegüentment, més aïllat a nivell de comunicacions; per tant, li calia planificar molt bé l'empresa. La presa de Tortosa fou llargament preparada per les forces de Suchet. Com a gesta militar no és de les més brillants però sí que resulta un exemple de planificació tàctica i organització totalment ben reeixida.

El reducte de Mequinensa va caure el 8 de juny de 1810 després d'un breu setge i a finals del mateix mes va iniciar-se el desplegament tàctic de les forces franceses del tercer cos d'exèrcit en direcció Tortosa, unes per la dreta de l'Ebre i el flanc valencià de la zona dels Ports de Morella, ocupant esta població, i les altres per la banda esquerra pel costat de Tivissa i arribant fins a Tivenys. El dia 4 de juliol de 1810 les avantguardes franceses es trobaven a les envistes de Tortosa, a tocar el marge dret del riu. Començava el llarg bloqueig i el breu setge de la ciutat i la seua encara més breu, fulminant, capitulació, portada a terme el 2 de gener de 1811.

Una fortalesa que cau sense necessitat de ser assaltada sempre és un èxit més gran que el fet d'haver de rendir-la per la força, amb les quantioses pèrdues materials i sobretot humanes que això suposa per a les tropes atacants. Tortosa va caure pràcticament intacta

en mans napoleòniques, que van haver d'esforçar-se molt poc, una volta ocupada, per tornar-la a posar en estat de defensa. De fet, la van convertir en la gran base de rereguarda per a portar a terme primer la conquesta de Tarragona i, un cop esta caiguda, emprendre la conquesta de València, culminació de les campanyes de Suchet. Fins al final de la guerra, Tortosa es va mantenir com a peça clau en el dispositiu militar francès de punts fortificats que guardaven la ruta de València a França.

La presència gal·la a la resta de les Terres de l'Ebre es féu totalment efectiva, com és lògic, més aviat que a Tortosa, ja des del mateix juliol de 1810, encara que ocasionalment ja s'havia fet notar per la banda dels pobles fronterers amb l'Aragó. Alhora, aquesta presència també va desaparèixer del territori ebrenc abans que a esta darrera població, a partir de què la sort de les armes napoleòniques es va capgirar, sobretot després de la gran desfeta a Rússia, però abans i durant l'ocupació també van patir totes les conseqüències de la guerra: destrosses, saquejos, requises, impostos, exaccions. Encara que tota la zona de l'Ebre sempre es mantingué sota el domini de Suchet, estes terres, com la resta del territori català, van ser, per decisió de Napoleó, annexades a l'imperi francès el 1812, passant a formar part del denominat Departament de les Boques de l'Ebre, amb capitalitat a Lleida, i amb una sotsprefectura a Tortosa que englobava tota la zona de l'Ebre en cinc circumscripcions o cantons: Tortosa-est, Tortosa-oest, Batea, Móra d'Ebre i Ulldecona.

A partir de la segona meitat de 1813 la situació militar s'invertí i a partir de llavors foren les tropes espanyoles les que bloquejaven Tortosa i senyorejaven la banda dreta del riu mentre els francesos es trobaven encauats dins del clos fortificat tortosí. Enmig d'esta indecisa situació, els pobles de la zona, excepte Tortosa, recuperaren una certa normalitat, encara que amb la presència de tantes tropes no deuria ser fàcil restablir-la; consta, per exemple, el registre de defunció de dos soldats de les forces de l'Empecinado, que tenia el seu quarter general als Reguers, executats sumàriament per saqueig. També començaven arreu les dissensions per dominar el poder local, com va passar a Paüls amb motiu de les eleccions municipals portades a cap el desembre de 1813, que en definitiva eren la continuació dels enfrontaments anteriors, especialment a partir de 1808, i el preludi de les posteriors guerres civils.

Text elaborat per:
Roc Salvadó Poy

Associació d'Amics i Amigues de l'Ebre

1. Aproximació històrica a la batalla

La Guerra del Francès (1808-1814) provocà la ruïna del municipi de Valls. La seva situació geogràfica, amb camins i ponts que conduïen a la ciutat de Tarragona, va fer d'aquest territori un espai de singular valor estratègic.

El 25 de febrer del 1809 una part important del terme vallenc i d'Alcover es convertí en l'escenari de la batalla de Valls, més coneguda com a batalla del Pont de Goi.

Amb l'objectiu de tallar les comunicacions entre Tarragona i les forces de l'exèrcit espanyol que s'estaven concentrant a la Conca de Barberà, la nit del 21 de febrer el general francès Gouvion Saint-Cyr va dirigir-se cap a Valls amb les dues divisions que havia posat en campanya. L'endemà entrava a la vila malgrat la resistència que intentà oposar el sometent local, que, com la majoria dels veïns, va acabar fugint en direcció a les muntanyes de Prades i a la Conca. La vila visqué un saqueig del qual no s'escaparen les esglésies, els convents, la casa de la vila i, encara menys, les cases particulars. Els napoleònics també provocaren diverses morts, aproximadament unes vint-i-sis, tant el 22 de febrer com al llarg de les setmanes que s'estigueren a la vila.

Gouvion Saint-Cyr deixà la divisió Souham a Valls, amb l'objectiu de controlar l'estret de la Riba i el coll de Lilla, i aquella mateixa tarda entrava al Pla de Santa Maria amb la divisió Pino.

El general Reding, que comandava les tropes espanyoles, coneixedor de l'ocupació de Valls, es traslladà amb el gruix de les seves forces (uns 11.500 homes) a Montblanc. Des d'allí el 24 de febrer decidí dirigir-se cap a Tarragona per l'estret de la Riba i per la carretera que condueix a Constantí.

Aquella mateixa tarda la columna espanyola es posà en marxa i a quarts de sis del matí la meitat d'aquesta ja havia creuat el Francolí pel Pont de Goi. En aquell moment, un

destacament avançat francès va obrir foc i tot seguit es retirà cap al gruix de la divisió Souham (amb menys de sis mil homes), que es desplegava en batalla a les alçades de les partides del Freixa, de la Granja i del Burgà, tenint Valls a la seva esquena.

Font de Sant Bernat 1:
les rajoles representen la imatge del Sant.
Foto: Institut d'Estudis Vallencs

Tot i que en un primer moment la batalla semblava desenvolupar-se a favor de les tropes del general Reding, prop de la una del migdia Gouvion Saint-Cyr arribà al camp de batalla amb la meitat de la divisió Pino. Immediatament féu reforçar la línia de Souham amb els italians, mentre el regiment de cavalleria Dragons Napoleó carregava contra els atacants espanyols i els aturava.

L'estat major espanyol, un cop estudiades les diferents opcions que tenien, acordaren retirar-se cap a Tarragona un cop la tropa mengés i descansés una mica. El general en cap francès aprofità aquest temps per preparar el seu atac, mentre esperava l'arribada de l'altra meitat de la divisió Pino.

Una vegada concentrades les seves forces (entre tretze mil i catorze mil homes), cap a les tres de la tarda, Gouvion Saint-Cyr llançà el seu atac general. Aproximadament cap a les quatre de la tarda la batalla havia finalitzat i les restes de l'exèrcit espanyol es retiraven d'una manera més o menys organitzada cap a Tarragona, perseguits per la cavalleria napoleònica. Reding hi arribava aquell vespre, havia perdut uns dos mil homes entre morts i ferits i un nombre similar de presoners, mentre que les baixes franceses arribaven al miler.

L'exèrcit francès tornà a entrar a la vila diverses vegades abans de l'inici del setge de Tarragona del 1811, però l'empremta forta per a la població, sens dubte, correspon a la batalla del Pont de Goi, amb tot un imaginari popular i unes visions més o menys llegendàries de la batalla que s'han transmès de pares a fills. A tot això ha contribuït sens dubte el fet que, encara ara, a l'entorn del Pont de Goi és possible trobar restes físiques de la batalla que serveixen per a nodrir la llegenda, així com identificar fàcilment a l'Arc de Triomf de París el nom de Valls encapçalant una de les llistes.

2. Itinerari: La Batalla del Pont de Goi (25 de febrer de 1808)

Aquest itinerari, de baixa dificultat, es pot fer a peu o amb bicicleta. Si es fa a peu hi ha unes dues hores de camí entre l'anada i tornada. Gran part del recorregut està indicat amb el nom de "Camí de la Granja de Doldellops".

Encara que el primer tram del camí està molt humanitzat, aquest itinerari permet admirar una bona representació de la vegetació ruderal i arvense de la comarca. Al llarg del recorregut trobem dues comunitats de ribera diferents: l'omeda de Sant Bernat i el tamarigar del riu Francolí.

El camí s'inicia al nucli urbà de Valls, a la zona de Santa Magdalena. El recorregut de l'itinerari és de 3,5 km:

- Cal prendre el camí de la Granja, un camí encimentat que es troba a l'esquerra de la carretera de Picamoixons, just després del semàfor que hi ha sortint de la població, i seguir sempre el camí principal.
- Després d'una doble corba (primer gira a la dreta i després a l'esquerra), cal prendre un camí de terra que surt a la dreta amb un indicador, en direcció a la granja de Doldellops.
- El camí s'estreny. Seguiu endavant.
- Es deixa a la dreta un camí encimentat que ve de la carretera de Picamoixons. Seguiu l'indicador cap a la granja de Doldellops.
- A la dreta es troba una portalada, amb una porta de ferro que està sempre oberta, que amaga la font de Sant Bernat. Cal tornar al camí, des d'on ja es veu el mas de la granja de Doldellops, a uns 100 metres. Cal travessar la granja i seguir el senderó.
- Es troba un encreuament i s'agafa el senderó de la dreta. Es va baixant.
- Es pot admirar, a l'esquerra, una excelent vista de la paret erosionada pel propi riu i des d'aquí es pot veure el Pont de Goi. Seguiu camí avall.
- Es troba la unió de la rasa del Serraller amb el riu Francolí. Creueu la rasa.
- S'arriba al molí de la Granja, aquí es deixa un camí a l'esquerra que portaria al riu. Seguiu recte pel camí carreter.
- S'arriba al Pont de Goi, punt final del recorregut. La tornada a Valls es realitza pel mateix camí.

Pont de Goi: vista general del pont i de l'antic molí fariner. Foto: Institut d'Estudis Vallencs

3. Fites en el decurs de l'itinerari

3.1. Granja de Doldellops

La Granja de Doldellops és una antiga granja cistercenca que havia estat del monestir de Poblet. El territori el van donar l'arquebisbe de Tarragona i el comte Ramon Berenguer IV l'any 1155 perquè la comunitat hi bastís un molí a la riba del Francolí. En principi abastia la comunitat monàstica, però aviat els excedents es van comercialitzar i produïen bons beneficis. Al començament, les granges eren gestionades per conversos, es a dir, monjos menors, de famílies humils i que no havien fet tots els vots, per exemple el de clausura. Cap al segle XVI aquest tipus de monjos van anar desapareixent i les granges s'arrendaren a pagesos que pagaven unes rendes determinades al monestir a canvi d'exploitar la granja. La granja de Doldellops fou arrendada o adquirida (no se sap amb seguretat) per la família Sagarra de Valls l'any 1700. Durant la Guerra de Successió, la granja va hostatjar personatges importants propers a l'Arxiduc Carles d'Àustria i el general de l'exèrcit austracista Starhemberg hi va acampar les tropes. A la Guerra del Francès, el general francès Saint-Cyr va dirigir la batalla de Valls (coneguda com a batalla del Pont de Goi) des de la Granja.

Doldellops: vista general de la granja de Doldellops.
Foto: Institut d'Estudis Vallencs

Segons documents de la família Sagarra, a la granja s'hi conreaven avellaners i oliveres, però sobretot vinya. L'any 1930, el pare del poeta Josep M. de Sagarra, Ferran de Sagarra, la va vendre a l'arquitecte Cèsar Martinell. Actualment pertany a la família Martinell. L'arquitecte va reformar la finca i li donà aquest aire modernista a la façana, mantenint elements arquitectònics anteriors.

Plànol

3.2. Font de Sant Bernat

A tocar de la granja de Doldellops, ha estat tradicionalment un lloc d'esbarjo quan la gent feia sortides "per anar de fonts". Es tracta d'un lloc arrecerat i bastant ben conservat, on l'aigua raja constantment.

Font de Sant Bernat 2: en aquesta imatge és possible observar l'omeda.

Foto: Institut d'Estudis Vallencs

3.3. El pont de Goi

El pont de Goi és d'origen romà; per aquí passava la calçada romana que pujava de Tarraco cap a les terres de Lleida i s'enfilava pel Coll de Lilla.

El seu caràcter estratègic l'ha fet viure al llarg de la història diverses batalles, la més coneguda de les quals va tenir lloc durant la Guerra del Francès. El 25 de febrer del 1809, i durant onze hores, les tropes espanyoles comandades pel general suís Teodor Reding, uns deu mil, van lluitar aferrissadament contra els disset mil homes del general Saint-Cyr. El francès va assaltar els espanyols, en retirada cap a Tarragona, des de les seves posicions a Valls i va fer pujar reforços instal·lats a Vila-rodona i a Santes Creus. Unes sis mil persones van morir entre la batalla del pont de Goi i la retirada; quatre mil dels quals espanyols. Una creu recorda les víctimes d'aquesta guerra.

3.4. Molí Fariner

A l'altra banda del Pont, a tocar mateix, s'aixequen les ruïnes d'un molí fariner que funcionava amb les aigües del riu Francolí. S'anomena popularment el molí de Claudi.

Diu la llegenda que, a finals del segle XVII, va ser abandonat un nen al pont Goi que van recollir els moliners. El nen, anomenat Claudi, va ser tractat com esclau i als setze anys marxà cap a Tarragona, on el van empresonar, acusat de robar i incendiar una casa. El seus pares adoptius hi van testificar en contra i quan Claudi va sortir de la presó un any després, els va assassinar. En Claudi es convertí en el cap d'un escamot de bandolers que posaren a prova els Mossos de Pere Anton Veciana. Al 1715, Claudi abandonà el bandolerisme, aconseguí un indult del Capità General, gràcies a en Veciana, que volia treure-se'l del davant, i marxà cap a Amèrica. És una llegenda que no sembla tenir cap base històrica.

LA GUERRA DEL FRANCÈS A CERVERA

BICENTENARI
la Guerra del Francès
 1808-1814

1. Fets històrics

1.1. Antecedents

A la batalla del Bruc, el mes de juny de 1808, molts francesos caigueren presoners i alguns d'ells foren traslladats a Cervera. Això comportà problemes per a la ciutat, com escassetat d'aigua i no poder suportar les despeses de manteniment d'aquests presoners.

La necessitat de posar en peu de guerra un exèrcit no professional comportà també una sèrie de problemes a l'hora de proporcionar-los vestit, alimentació, armament, cavalleries, així com serveis de capellans i cirurgians.

La Suprema Junta de Govern del Principat de Catalunya va endegar des del principi de la guerra un mecanisme capaç de poder-la finançar, un pla de contribucions que recollia, a més de tots els impostos que ja es pagaven abans de la guerra, uns altres d'extraordinaris:

- El doblament del cadastre
- El cobrament d'una dècima part de tota la plata i l'or de tots els particulars, tant eclesiàstics com civils
- Donatius de propietaris i comerciants, que en principi van ser voluntaris, segons va fer constar el secretari de la Suprema Junta de Govern de la Província de Lleida, que demanà ajut econòmic als “*cueros ilustres*”, per a que l'exèrcit pogués dur a terme els seus objectius. Es prometia que aquests diners es reintegrarien quan Hisenda recollís els arbitris¹
- Un sou (moneda) cobrat a les carnisseries per cada lliura de carn venuda

- Cobrament de les Butlles de la Croada
- Els decrets sobre correus, tabacs... etc²

L'1 de gener de 1809 es formà un cos de voluntaris de 1.374 homes del corregiment de Cervera per lluitar a Igualada, St. Magí i la Llacuna. Després s'envià una altra remesa de soldats per desfer el setge de Girona.

A Cervera es van fer actes d'acomiadament dels soldats que marxaven a Girona, es beneïren les banderes de les seves divisions i se celebraren tot un seguit d'actes religiosos, pregant per l'alliberament de la plaça de Girona.

Quan va acabar la guerra, cada Cap de Corregiment va rebre un comunicat de la Inspecció General d'Infanteria, demanant-li informació sobre els fets més importants en quant a sacrificis, esforços i grau de patriotisme de la seva gent, per a que fossin recordats per sempre.

L'Ajuntament de Cervera fa una relació en la qual remarca que en una sortida del sometent per lluitar contra l'enemic a Tàrraga van ser fets presoners dos cerverins i els van torturar bàrbarament i, sobretot, explica que la ciutat va haver de suportar onze saqueigs amb les pèrdues que això comportà.³

1.2. Els fets més importants de la guerra

A l'agost de 1808 el Cancel·lari de la Universitat es veié obligat a deixar diferents sales de l'edifici per a allotjar els soldats i la presó, i inclús la Sala del Claustre de Professors, per a les actuacions del Tribunal Militar.

L'any 1810, quan es va tornar a utilitzar la Universitat per allotjar les tropes, el Vicecancel·lari escriu al canceller de la Universitat, Llätzer de Dou, que presidia les Corts de Cadis, una carta on relata els fets de guerra. Explica que els veïns de Cervera es disposaven a sortir de la ciutat per tal d'evitar l'enemic quan va arribar la cavalleria amb els presoners francesos que havien aconseguit després de l'enfrontament que va tenir lloc entre la Corbella i la Curullada. Això va fer pensar a molts que s'havia obtingut una victòria completa i molts dels que havien sortit de la ciutat van tornar immediatament.

Carta de la Junta Corregimental de Cervera on es demana no allotjar-hi més presoners de guerra i s'aconseïlla el trasllat d'aquests al litoral marítim.

Fons: ACSG, Junta Corregimental. Correspondència 1808 – juliol – 30

¹ Arxiu Comarcal de la Segarra [a partir d'ara ACSG], Impresos. 1808 – juliol – 14.

² ACSG, Impresos. 1808-juny 26.

³ ACSC, Defensa. 1808 – 1814.

No van passar ni cinc minuts quan els “vivas” i les aclamacions de goig es van transformar en plors, ja que uns sis-cents cavalls francesos van irrompre enmig de la ciutat per tal de recobrar els seus presoners i van sortir per tots els camins per a sorprendre la gent que anava fugint.

Església de Santa Maria.
Foto: Xavi Santesmasses

Universitat de Cervera.
Foto: Xavi Santesmasses

en definitiva, una gran destrossa en totes les coses referents al culte i, fins i tot, es va arribar a pertorbar el repòs dels difunts en els seus sepulcres. Es va fer el mateix en la resta dels temples de la ciutat, que estaven exposats al furor dels soldats.

Passats els tres primers dies, es va restablir l'ordre i es va començar a respectar les persones i les seves propietats, a excepció dels queviures, que s'anaven a trobar allà on se sabia que n'hi havia. Gra, roba, mobles i tots els efectes de més vàlua van ser transportats a Lleida, venuts o inutilitzats. Fins i tot van arrencar les portes i se les van portar als seus campaments. A l'interior de les cases van fer un mal considerable: fins i tot van tirar a terra parets, en busca de tresors, i van presumir d'haver-ne trobat d'amagats.

Amb dificultat, les tropes van poder salvar els presoners, esquivant els francesos en deixar el camí real, dirigint-se cap a Santa Coloma. Ni en l'acció ni en la retirada no es va perdre ni un sol home, pel què es pot dir que van ser afortunats. No es pot dir el mateix de la nostra ciutat. La cavalleria francesa, que es va repartir per les rodalies, va sorprendre a molts dels fugitius. Van succeir molts desastres, entre ells la mort de Fr. Próspero, caputxí, i la del senyor Antonio Ginera. Es van produir violacions a les dones, a les quals no se'ls respectava ni que fossin grans ni que no haguessin arribat a la pubertat. Tots els que van tenir la desgràcia de caure en mans dels soldats van ser despallats de tot allò que els enemics consideraven valuós, com roba, diners i altres possessions i els obligaven a tornar a les seves cases.

Els francesos van estar vint-i-sis dies a Cervera. Durant els tres primers es van permetre un rigorós saqueig. Les esglésies van ser el principal objectiu de la cobdícia i la impietat dels enemics i el seu cap, Macdonald, va voler distingir-se dels altres reservant-se l'església parroquial, en la qual es va forçar el sagrari i es van escampar les sagrades formes. Es va fer,

Pel què fa a la Universitat, va quedar molt malmesa la biblioteca, amb molts llibres escampats per terra i molts d'altres llençats per diversos racons de la ciutat. A més, es creu que els francesos se'n van emportar més d'un.

Les cadires del teatre (paranimf) van quedar malmeses, sobretot la del senyor Cancelari, de la qual en van arrencar fins i tot el vellut. Els francesos també van arrencar la porta del sagrari i amb ella es van emportar les dues petites estàtues dels dos patriarques, que estaven col·locats a un i altre costat d'aquest sagrari. A la sagristia ho van destrossar tot.

Van cremar tots els utensilis de la impremta: les lletres, les premses... Van donar raó d'aquesta cremada en un paper que van fixar per ordre de Macdonald a la porta principal de la mateixa impremta. Dita ordre estava concebuda en aquestes termes: *“A pesar del gusto, y afición que tenemos a las letras, como todo el mundo sabe, hemos aniquilado esta imprenta, por las falsedades, que en ella se han impreso contra la gran nación, para que esto sirva de escarmiento.”*

Tot i així podem dir que la Universitat va ser respectada en comparació a la resta de la ciutat.

Carrer Major.
Foto: Josep M. Llobet de Nuix

2. Itinerari proposat

L'itinerari comença a la *plaça del Fossar*, per a explicar la importància del camí real en la Guerra del Francès. Posteriorment, ens dirigim a *Cal de Nuix*, per a relatar l'anècdota relacionada amb el cobrament de la plata i de l'or. Se segueix fins a *l'església de Santa Maria*, on s'explica l'espòli que els francesos van dur a terme en el temple. Després fem una passejada pel *carrer Major*, incidint en els carrerons adjacents, per fer-se una idea de com es podria defensar una ciutat sense guarnició militar. Per últim, acabem a la *Universitat*, on es visita la biblioteca, el paranimf i els patis.

Text elaborat per:

Ma. Teresa Salat Noguera
Ana Bellido Miralles

Centre Municipal de Cultura de Cervera

Contacte: cultura@cmc-cervera.cat

LA GUERRA DEL FRANCÈS AL PRIORAT

BICENTENARI
la
Guerra
del
Francès
1808-1814

La Guerra del Francès no es pot comprendre adequadament si sols tenim en compte els components patriòtic i religiós de la mobilització popular. El conflicte també va adquirir inicialment un caràcter social, massa perillós per als interessos d'unes autoritats tradicionals que van intentar organitzar i controlar la insurrecció. Per exemple, a Falset, davant la negativa general a continuar pagant drets i impostos, el batlle va alertar que *"si no se pone remedio urgente, los propietarios no seremos dueños de los frutos de nuestras tierras, ni podremos contener a los que nos los arrebatan"*.

Ermita de la Consolació. Vista frontal.
Imatge: Centre d'Estudis del Priorat

Els excessos de les tropes napoleòniques són un altre factor fonamental per a entendre la perseverant resistència d'una part destacable de la població, preocupada sobretot per la defensa de terres i cases. Porrera n'és un bon exemple: el 19 de novembre de 1809 sis mil soldats francesos la van ocupar i es van dedicar al saqueig, assassinaren les poques persones que hi van trobar, cremaren algunes cases i convertiren l'església en una quadra de cavalls. L'esperit de venjança va portar a la formació de més partides de guerrillers, com la dirigida per Josep Pellicer Fort, que comptà amb la col·laboració dels sometents de Falset i de Cornudella.

Uns fets similars als de Porrera succeïren a Falset el 15 d'agost de 1810, quan la majoria de la població va fugir a les muntanyes mentre les tropes franceses es dedicaven al pillatge, també amb assassinats i profanacions. En aquest cas, i gràcies a la col·laboració

dels sometents de la comarca i de tropes regulars, el 29 d'agost els soldats francesos van ser expulsats de la localitat i tornaren a Móra.

Gratallops. Imatge de l'església.
Foto: Centre d'Estudis del Priorat

seva percepció dels habitants autòctons com a hostils i fanatitzats, podem concloure que els abusos sobre la població civil eren més que previsibles.

Mentrestant, la resistència s'havia organitzat amb una composició social que sembla prou diversa i en què el paper de l'Església va ser determinant. Així ho mostra una notícia de l'agost de 1810 provinent de Poboleda, on es menciona la col·laboració del poderós Priorat de la Cartoixa d'Escaladei que *"ha trabajado y trabaja con celo"* a favor dels anomenats "patriotes".

Des de principis de 1811 Suchet comandà una campanya per sotmetre el sud de Catalunya, després d'haver consolidat el control francès sobre Lleida. Al maig va establir-se a Reus des d'on, segons la crònica de Josep Simó, va ordenar la confiscació en els pobles del voltant de *"la mitad de todos los frutos, pan, harina, trigo, vino, aguardiente y aceite que halle en las casas"* per tal de preparar l'atac a la ciutat de Tarragona, que va ocupar el mes de juny.

En aquest context s'inscriu la batalla de Gratallops, punt central de l'itinerari preparat pel Centre d'Estudis del Priorat i il·lustrativa de la duresa dels enfrontaments que es

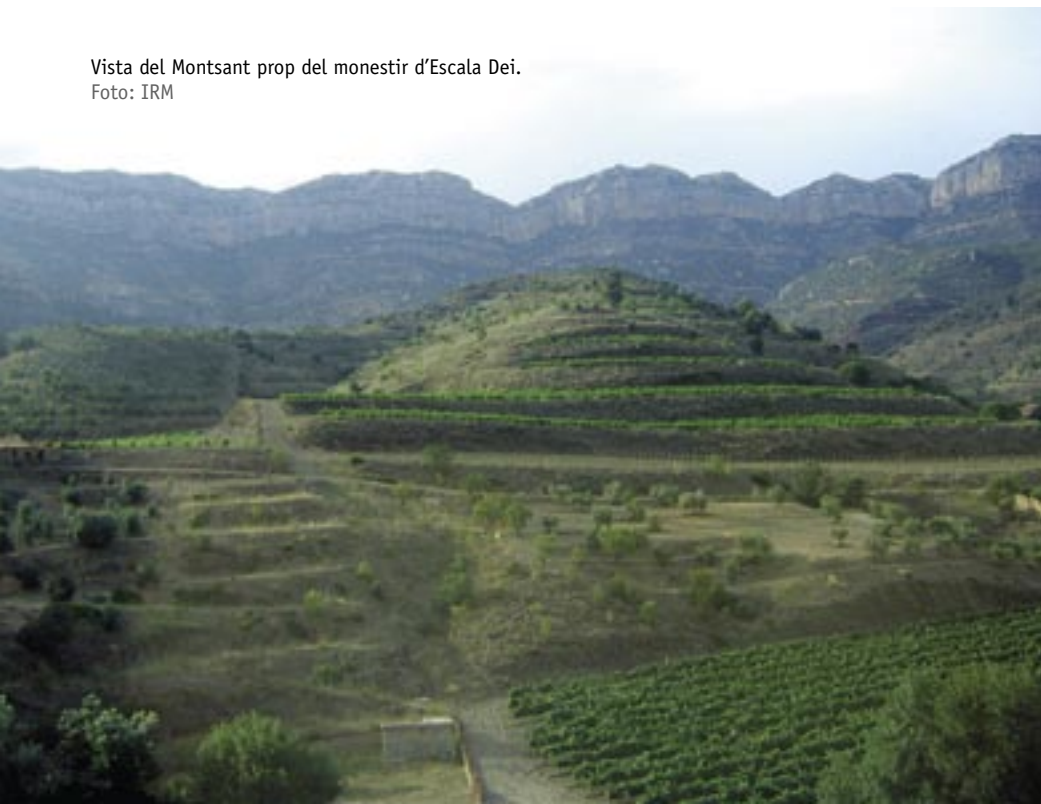

Mas rònc. Terme del Molar. Finals s. XVIII- principis s. XIX. Foto: Centre d'Estudis del Priorat

produïren. El 26 de maig de 1811 una columna francesa va fer una incursió a Gratallops per tal de requisar vi i animals de transport i tot seguit va anar en direcció cap a la Vilella Alta i la Vilella Baixa. Des de Torroja, el coronel "patriota" Manuel Fernández Villamil envià quatre-cents soldats per a tallar el pas a Móra, però abans del previst van començar les hostilitats en el camí de Gratallops a les dues Vilelles. Els francesos van voler escapar en direcció a Flix, encara que l'acció de la guerrilla els ho va impedir i van sofrir considerables pèrdues (l'informe publicat a la *Gazeta Militar del Principado de Cataluña* ho qualifica de "*verdadera carnicería a bayoneta*").

Al cap de dues hores, les tropes franceses no van tenir més remei que refugiar-se a l'ermita de la Consolació de Gratallops, punt elevat que permet observar un ampli territori i on van haver de suportar el foc enemic fins a les nou del vespre, quan els assetjadors van optar per deixar de disparar per tal de no quedar-se sense munició. El terreny muntanyós dificultava l'atac a l'ermita i, a més a més, els francesos estaven ben protegits dins un edifici sòlid en què havien obert espitlleres.

Vista del Montsant prop del monestir d'Escala Dei.
Foto: IRM

Els assaltants van optar per deixar passar el temps fins que la fam forçés una rendició, però a primera hora de la tarda del dia següent els "patriotes" van observar efectius francesos que venien des de Móra i Falset. La impossibilitat de fer-hi front, deguda tant al cansament acumulat com a la superioritat de les tropes enemigues, els va obligar a abandonar l'assetjament i a dirigir-se cap a Torroja. El balanç final de la jornada, segons la versió del coronel Manuel Fernández Villamil, fou de vuitanta-cinc francesos morts, dos-cents ferits i disset presoners; i per la banda "patriota", vint-i-tres soldats morts i setanta de ferits.

Els mesos següents, les victòries de l'exèrcit napoleònic van animar a decretar l'annexió de Catalunya a l'Imperi a principis de 1812. Tot i això, el domini real del territori sempre va ser incomplet, encara que una de les seves prioritats era controlar mines de plom com les de Bellmunt del Priorat. Actualment, l'adequació d'una part de les galeries i l'existència d'un espai museístic permet fer-hi una interessant visita.

Pel què fa als combats, van passar a ser desfavorables als francesos a partir de mitjan 1812 i sobretot l'any 1813. Al Priorat l'última incursió de les seves tropes i, per tant, els últims saquejos, sembla que es produïren el juliol de 1813.

Bodega típica del Priorat. Es pot apreciar una bala de canó de la Guerra del Francès.
Foto: Centre d'Estudis del Priorat

Text elaborat per:

Eduard Barceló

Centre d'Estudis del Priorat

Josep Maria Pons

Centre d'Estudis del Priorat i Universitat Jaume I

Contacte: centreestudispriorat@tinet.cat

LA IRUPCIÓ FRANCESA A L'EBRE I LA LLUITA PEL CONTROL DEL RIU MÓRA D'EBRE

BICENTENARI
la Guerra
del Francès
1808-1814

Si bé la Guerra del Francès abraça el període històric de 1808 a 1814, pel què fa a l'àrea geogràfica de l'Ebre la presència francesa cal emmarcar-la en el període de 1810 a 1813 i perllongar-la un any més en el cas particular de Tortosa. Tret d'alguna topada puntual, el cert és que durant els dos primers anys de guerra (1808-1809), el territori ebrenc es lliurà dels enfrontaments armats que castigaren altres territoris de Catalunya.

Un itinerari que pretengui explicar la irrupció francesa al territori i la lluita pel control del riu hauria d'estendre's des de Flix fins a Tortosa. Així doncs, tot i que l'activitat que drem a terme en el marc del Bicentenari de la Guerra del Francès, consistirà en una visita al nucli urbà de Móra d'Ebre (casa Montagut i Castell) i una posterior baixada en barca pel riu fins a Miravet, en aquest document us presentem els moments més rellevants del conflicte en forma de recorregut, el qual d'alguna manera reproduceix l'avanç de l'exèrcit napoleònic sobre Tortosa.

Casa Montagut, de Móra d'Ebre, que serví d'allotjament a l'oficialitat de l'exèrcit francès.
Foto: Joan Ramon Vinaixa

1. Flix

Provinents de Batea, els francesos entraren als pobles riberencs de Móra d'Ebre i Flix el dia 4 d'abril de 1810, estada que esdevingué curta per quan, aleshores, els francesos estaven ocupats amb altres operacions de més abast fora del territori ebrenc. Tres mesos més tard, novament feia acte de presència a Móra d'Ebre la 3a. divisió on el general en cap francès (Suchet) hi establí el seu quarter general el dia 6 de juliol de 1810.

2. Garcia

Paral·lelament, en una operació combinada de pinça sobre el riu Ebre, un altre general francès (Habert) - amb vuit batallons i provinent de les Garrigues- arribava a Garcia el 5 de juliol de 1810. La tenalla sobre el riu quedava establerta i, a la pràctica, certificava la importància que els francesos donaven al control del riu Ebre.

A les primeries de setembre d'aquell any (1810), les posicions franceses estaven establertes de la següent manera: el quarter general francès a les ordres de Suchet a Móra d'Ebre; una divisió napolitana a Garcia; les tropes del general Habert a Tivissa i una força de reserva als Masos de Móra (Móra la Nova). Aleshores, el governador de Tortosa reconeixia que tots els pobles del corregiment -excepte el Perelló i la plaça forta de Tortosa- estaven ocupats o sota control francès.

Imatge del mariscal francès Louis Gabriel Suchet.
Font: *Història de Catalunya*.
Barcelona: Salvat, vol. 5

3. Móra d'Ebre

Malgrat que durant els dos primers anys de guerra (1808-1809) el territori ebrenc es lliurà dels enfrontaments armats, aquella primera etapa no va estar exempta de problemes i els aixecaments populars de l'any 1808, tant en contra el Francès com de les autoritats establertes, en són una bona mostra. A Móra d'Ebre, el dia de Pasqua de Pentecosta de 1808 es produí un tumult popular en protesta per l'ocupació francesa del Principat i, poc després, es constituí una Junta de Defensa Local encapçalada pel prior de la vila.

Com ja s'ha dit, provinents de Batea, els francesos entraren als pobles riberencs de Móra d'Ebre i Flix el dia 4 d'abril de 1810 i el general en cap francès (Suchet) va establir a Móra d'Ebre el seu quarter general el dia 6 de juliol de 1810. Suchet mantindria el seu quarter general a Móra d'Ebre fins als prolegòmens del setge de Tortosa, quan per raons de proximitat militar i operativa es decidí traslladar-lo a Xerta.

La importància geoestratègica de Móra d'Ebre en els plans francesos de domini de tota l'àrea de l'Ebre es pot observar en el fet que allí es trobava el centre d'operacions del 3r. exèrcit francès els mesos previs a l'atac i ocupació de la cobejada plaça de Tortosa i era un nus bàsic en les comunicacions amb l'altra riba. Per tal de reforçar aquesta posició i, a la vegada, controlar tan la navegació com el pas del riu es van fer baixar, des de Mequinensa, dos ponts volants que van situar, l'un a Móra d'Ebre i l'altre a Xerta, facilitant així una ràpida comunicació amb l'esquerra de l'Ebre. El baró de Rogniac rebé l'ordre de defensar aquests passos amb la construcció d'un cap de pont a cadascuna.

Castell de Flix. Foto: Ferran Roca

Una vegada ocupat el territori ebrenc, els francesos establiren a Móra d'Ebre un gran dipòsit d'aprovisionament. La decisió de situar-hi un centre d'emmagatzematge de mercaderies obeïa al fet que aquest punt era el més curt i segur -tot i el sempre perillós pas pel territori prioratí- a l'hora de transportar els grans que davallaven per l'Ebre fins a Reus i que la ruta de Tortosa a Tarragona estava reservada a l'artilleria.

Poc se sap sobre l'administració francesa de Móra d'Ebre durant els tres anys d'ocupació (1810-1813), però cal suposar que va ser la mateixa -malgrat les peculiaritats pròpies de cada indret- que es donava a altres poblacions del territori ebrenc.

La Guerra del Francès tingué conseqüències molt diverses i un considerable impacte humà i econòmic. A Móra d'Ebre, l'estada de les tropes ocasionà pèrdues en el patrimoni urbà i artístic. Els francesos causaren destrosses a la casa badia i van saquejar l'hospital. La casa del morenc Josep Antoni de Montagut serví d'allotjament a generals i oficials francesos que causaren desordre i la pèrdua de la documentació d'aquesta important casa pairal de la població. El convent franciscà -abandonat per la comunitat religiosa- experimentà la destrucció de l'altar major i la crema de l'orgue, a més de ser l'escenari d'algun que altre enfrontament armat (1812). Les pèrdues afectaren, també, als camps de conreus i a les collites. Pocs anys després d'acabar el conflicte, s'obrí un expedient sobre els danys que la Guerra del Francès havia ocasionat a Móra d'Ebre i d'ell en resultà a l'entorn d'un centenar de persones afectades amb unes pèrdues estimades (edificis, collites...) en 17.937 lliures i 11 sous.

El 6 de setembre de 1810 moria un dels prestigiosos militars francesos que van participar en la conquesta i ocupació del territori, el general Laval, ferit durant el bloqueig de Tortosa qui, segons afirmen alguns historiadors, va ser traslladat a Móra d'Ebre on va morir.

Durant el conflicte, Móra d'Ebre esdevingué escenari d'algun que altre enfrontament armat (1810, 1812), tot i que aquests no van tenir una transcendència rellevant per al curs de la guerra, sinó que cal emmarcar-los dintre de la tipologia d'enfrontaments de baixa intensitat.

Si ens decantem per l'impacte humà, les conseqüències no foren menys importants ja que als morts i esguerrats de la guerra caldria afegir-hi els emigrats i els que patiren una llarga captivitat en territori francès com a presoners de guerra (Joan Baptista Ciurana, Josep Antoni de Montagut...). En parlar dels afectats, tampoc podem ignorar els titllats d'afrancesats que en acabar el conflicte serien objecte de represàlies.

Quan es parla de la importància de Móra d'Ebre a la Guerra del Francès sempre s'esmenta l'etapa de 1810, quan aquesta vila es convertí en quarter general de l'exèrcit francès, però Móra d'Ebre esdevingué protagonista en una altra etapa històrica d'aquella guerra. Aquesta començà a l'entorn del mes de juliol de 1813, tot just iniciada la retirada francesa dels pobles de l'Ebre -excepte de la plaça de Tortosa- i es perllongà al llarg de gairebé un any. Durant aquells darrers mesos de guerra, s'instal·laren als pobles ebrencs els primers ajuntaments constitucionals i va ser llavors -mentre Tortosa continuava sota el control de les tropes franceses- quan Móra d'Ebre es convertí en el centre administratiu i militar del territori lliure.

Castell de Móra d'Ebre. Foto: Ferran Roca

4. Tivissa

Per tal d'evitar previsibles atacs de l'enemic sobre les importants places de Móra d'Ebre i Xerta, els francesos establiren una línia d'avantguarda a Tivissa, població que va ser atacada, diverses vegades, per les tropes espanyoles abans d'acabar l'any 1810.

5. Xerta

A la tardor de 1810, en els prolegòmens del setge de Tortosa, Suchet traslladaria a Xerta el seu quarter general i per tal de controlar tant la navegació com el pas del riu, els francesos hi van situar un altre pont volant que els permetia una ràpida comunicació amb l'altra riba del riu.

Xerta esdevingué, un altre cop, una posició militar clau a les acaballes de la guerra quan el segon exèrcit espanyol hi establí el seu quarter general per tal de bloquejar la plaça de Tortosa, aleshores el darrer reducte francès a l'Ebre.

6. Tortosa

Els francesos van traure bon profit del riu Ebre militar en enviar riu avall combois d'embarcacions carregades de material militar i queviures, adreçats a reforçar les operacions dirigides a prendre la plaça més important del territori, Tortosa. Conscients d'aquesta importància, els espanyols i en especial les partides soltes que operaven al territori atacaren diversos cops aquests estols d'embarcacions per tal de, com a mínim, dificultar l'aprovisionament d'armament i de boca del poderós l'exèrcit francès.

Aquest itinerari enllaça amb l'itinerari per la ciutat de Tortosa.

Text elaborat per:

Joan R. Vinaixa Miró

Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, CERE

Contacte: cere@riberadebre.org

Resumint, la cronologia del setge de Tortosa és fàcil d'emmarcar entre dos dates, el 4 de juliol de 1810 i el 2 de gener de 1811, però la seua amplitud temporal, de quasi sis mesos, no s'adiu amb la tòpica imatge de resistència numantina o amb el fet d'haver patit successius intents d'assalt a la manera de Girona o Saragossa, com s'esperava que s'esdevingués, sinó, tot plegat, a un llarg procés de gestació i preparació del setge i a un desenllaç molt ràpid, que va sorprendre a tothom.

Les necessitats bèl·liques i la marxa de la lluita van deixar les diverses zones peninsulars resistents pràcticament aïllades entre si i gairebé sense contacte amb la Junta Central i Suprema del Regne. Estes dinàmiques, a banda de dificultar la resistència hispànica, van comportar un procés de federalització dels òrgans de decisió, en mans de les diverses juntes i dels exèrcits posats en peu de guerra pels patriotes. El federalisme instintiu de què parlava Pierre Vilar en analitzar els aixecaments inicials antifrancesos també es va deure a la necessitat imposada per les circumstàncies sorgides durant el

conflicte i per la marxa de la guerra. Tot això al capdavant va significar que cada zona quedés a l'arbitri de les decisions de dirigents locals o regionals i d'alguns caps militars més o menys ben avinguts amb els rectors de les juntes. Si en un principi la multiplicitat de focus resistents va dificultar el control napoleònic del país, en no poder assestar un cop decisiu, després, una volta generalitzada la lluita, la manca de coordinació efectiva va suposar també un entrebanc a l'hora de resistir el procés de conquesta peninsular

Vista de la ciutat amb la fortificació del castell de la Suda des de Ferreries. Foto: Joan Martínez

engegat pels francesos. Cada Junta, amb una zona de jurisdicció centrada en l'àmbit dels antics regnes, va bastir, amb els mitjans de què podia disposar, el seu corresponent exèrcit sobre el qual gravitava, en teoria, la jurisdicció de la Junta del Regne reclosa a Cadis. Els periòdics, les gasetes i els comunicats militars de l'època parlen de l'exèrcit català, aragonès o valencià. En el decurs de la lluita, si bé uns comandaments i altres es demanaven ajut mutu, la seua col·laboració va resultar en bona part dels casos escassa i poc efectiva. Algunes veus instaven a una major coordinació de l'esforç bèl·lic, sobretot en els moments crítics, com per exemple es pot llegir en el *Diario Mercantil de Cádiz* precisament del dia 2 de gener de 1811, el de la capitulació de Tortosa davant de Suchet:

En fecha del 30 de noviembre escriben de Valencia. Es menester desengañarnos: si no nos resolvemos á transplantar las tropas de una provincia á otra, no cesaran las dispersiones, como lo acaba de acreditar nuevamente la que el ejército valenciano ha tenido sobre Ulledecona.

Incidint en esta situació, i precisament quan ja no hi havia res a fer per Tortosa, encara sortia al *Diario de Valencia* un avís oficial, de data 8 de gener, que s'encapçalava amb un paràgraf que si no es tingués en compte el dramatisme inherent a la guerra semblaria, donades les circumstàncies del moment, fins i tot una ironia.

Vista de la fortificació moderna d'Orleans des del Turó del Sitjar.
Foto: Joan Martínez

En el momento en que se acababan de recibir los avisos mas satisfactorios de los generales de Aragon y Cataluña, del señor Villacampa y de otros gefes de diferentes partidas, manifestando su union con nuestro comandante general para realizar el plan combinado, que seguramente hubiese dado la libertad á Tortosa, ha hecho saber el gobernador de Peñíscola que por las noticias de sus apostados sabía que aquella importante plaza habia capitulado el 2 del corriente, en resultas de la negociación del parlamentario francés que entró en ella el mismo dia....

La nova de la caiguda de Tortosa va sortir abans als diaris francesos que a la premsa espanyola controlada pels patriotes. Com a fet és prou il·lustratiu de les circumstàncies del moment i de la situació d'aïllament dels patriotes: fins al dia 23 de gener no es va poder llegir la notícia en el diari gadità abans esmentat, és més, no serà fins al dia 29 del mateix mes quan sortirà a la *Gaceta de la Regencia de España e Indias*.

L'escomesa de l'exèrcit que comandava Suchet sobre Tortosa era d'esperar, però va sorprendre. Els testimonis del costat francès, per exemple els d'un oficial polonès de la Legió del Vístula, parlen del ràpid avenç i de la sorpresa dels patriotes en veure les tropes franceses abocar-se al marge dret del riu. Era el 4 de juliol de 1810, quan ningú no les esperava encara, al costat mateix de la fortificació del cap de pont; les fonts hispàniques coincideixen en el mateix, bon exponent de la celeritat del desplegament francès característic de la tàctica napoleònica. De la banda hispànica no es van estalviar esforços per a evitar la presa de Tortosa, però va mancar la coordinació i l'efectivitat. Els dos comandaments francesos sí que van saber coordinar els seus esforços i Macdonald, amb l'exèrcit francès de Catalunya, flanquejà i secundà en el moment oportú la maniobra d'encerclament de l'exèrcit que manava Suchet.

La tímidesa ofensiva de l'exèrcit valencià, el que més poderosament podia dificultar el setge de Tortosa, l'allunyat i desmantellat exèrcit aragonès després de la presa de Saragossa, comandat pel general Villacampa, que tampoc podia inquietar gaire els francesos, i les dificultats de l'exèrcit català, que havia de vigilar els dos exèrcits francesos, el del duc de Tarent i el de Suchet, i defensar alhora el territori, tot plegat va facilitar l'acció dels assetjants. Era precisament l'exèrcit valencià qui tenia la possibilitat de destorbar decisivament el setge francès de Tortosa, però els dos cops que va intentar una maniobra diversiva, el primer a l'agost i el segon al novembre, es van saldar amb un fracàs per falta d'empenta del seu comandament. A partir d'aquell moment, finals de novembre, els napoleònics tenien la rereguarda assegurada i les mans lliures per iniciar el setge.

Ja des de l'inici, quan es veia a venir l'atac gal sobre Tortosa, no es va actuar amb la previsió adequada per dificultar la maniobra francesa. El mateix testimoni anterior, l'oficial polonès Brandt, va estranyar-se de la imprevisió que comportava deixar desguarnida Morella, precisament un dels eixos de l'avenç francès i capital d'un territori de fàcil defensa, com més endavant es comprovaria durant la Primera Guerra Carlista. Això sí, al cap de poc

Vista de les fortificacions modernes del Fortí del Bonete en primer terme i al fons les fortificacions avançades de Sant Joan. Foto: Joan Martínez

d'estar la capital dels Ports en mans franceses s'intentà infructuosament recuperar-la. Un cop situats a la banda dreta els francesos van assegurar la seua posició, s'aquarteraren a Roquetes i Jesús i Suchet disposà l'establiment de dos caps de pont a Xerta i Móra d'Ebre i el bloqueig de la ciutat. Quan el riu va baixar prou gros es va transportar l'artilleria de setge des de Mequinensa fins a Tortosa i malgrat els obstacles posats per les forces assetjades i els cops de mà dels guerrillers –Josep Rambla, Bernat Borràs i el capità Bussons- el 6 de setembre arribaren a Xerta bona part de les peces de gran calibre que al cap de poc s'emplaçarien enfront de Tortosa, especialment per la banda del Temple, considerada la més feble pels enginyers militars napoleònics. El 15 de desembre les tropes gal·les van formalitzar el setge. Era ja tard per a impedir-lo: després de tants de mesos amb els francesos fora del pont, els tortosins i la guarnició van poder constatar com els francesos passaven el riu i feien efectiu en un sol dia el setge de Tortosa. La nit del 20 al 21 els francesos van començar a obrir trinxera; el 28 els assetjats van fer una sortida per a frenar l'avenç del camp atrinxerat però van ser repel·lits; el 29 de desembre va entrar en acció l'artilleria de setge i a l'endemà les canonades destruïen el pont de barques. Al cap de poc, el bombardeig començava a obrir bretxa en el bastió de Sant Pere, al barri del Temple, alhora que els sapadors francesos minaven la fortificació. Els assetjats, davant de la proximitat de l'assalt i del pànic de la població, van intentar parlamentar per guanyar temps, tot esperant l'ajuda exterior, però Suchet no ho va acceptar. El governador de la

plaça, el comte d'Alacha, estava decidit a capitular, alguns dels seus subordinats volien retre la ciutat i resistir al castell, la guarnició rebutjava rendir-se i caure presonera i els soldats amenaçaven de desobeir: la situació era confusa. Suchet, aprofitant el desconcert, es presentà a les avançades de la plaça, es féu obrir les portes i, presentant-se davant del governador i intimidant la tropa, precipità la capitulació el 2 de gener de 1811. Només havien transcorregut tretze dies de trinxera oberta i quatre de bombardeig. Ningú s'esperava la presa de Tortosa en tan poc temps de setge.

La derrota va ser molt difícil de pair, especialment a Catalunya: ja només quedava Tarragona, que no tardaria gens a ser el pròxim objectiu de Suchet. Des del primer moment es va parlar de traïció, les grans expectatives posades en la resistència de Tortosa, que el llarg bloqueig feia suposar, es van esfumar de cop. L'ocupació francesa de la ciutat es perllongaria fins al 18 de maig de 1814.

La rendició de Tortosa el 2 de gener de 1811. Gravet decimonònic francès dibuixat per Sandor i gravat per Chavaner. Fons: Biblioteca Marcel·lí Domingo de Tortosa

Itinerari

L'itinerari s'inicia pel barri tortosí de Ferreries, en el lloc on es troba soterrat el revellí o cap de pont, fortificació que protegia el pont de barques, continuarà pel passeig de l'Ebre, tot contemplant des de la riba dreta del riu, en què es van desplegar els francesos, el conjunt emmurallat de Tortosa que es disposaven a assetjar.

La visita continuarà en el pati d'armes del castell de la Suda, des d'on es pot apreciar tot el conjunt urbà i els distints castells o recintes fortificats de la ciutat i analitzar el seu sistema defensiu, alhora que veure tota la banda dreta de l'Ebre, amb la seua vall i les poblacions de Roquetes i Jesús, lloc d'aquartermament del gruix de les tropes franceses assetjants, les quals durant el llarg bloqueig ocupaven, excepte el cap de pont, tota la plana fluvial fins al mar.

El darrer punt a visitar és el fort d'Orleans, bastit al segle XVIII i enclavament avançat de la defensa de la ciutat, i tota la zona adjacent, indret on majoritàriament es va instal·lar l'artilleria de setge francesa i on es va iniciar l'obertura de trinxeres –paral·leles en terminologia militar– d'aproximació a la plaça forta. Des d'aquí es pot observar la zona del Temple, sector per on els assetjadors havien decidit atacar i en el qual havien començat a minar i a obrir-hi bretxa amb el foc artiller i on tenien decidit fer l'assalt que finalment es van estalviar per la sobtada capitulació de la guarnició i de la ciutat.

Capitulació de la guarnició de Tortosa. Gravet francès de Laguillermie i Rambo. Fons: Biblioteca Marcel·lí Domingo de Tortosa.

Recapitulacion

Nombre de Communes	Canton	Population	Total General
7	Cortada (mun)	20170	46,918
7	Cortosa (vill)	7195	
8	Pratona	6470	
9	Móra	11323	
7	Villa de Ebra	8360	

Recompte total de la població de la sotsprefectura de Tortosa segons Alban de Villeneuve

Font: ADSEÀ MARTORELL, José (1986). *Tarragona capital de provincia: Estudio histórico documental sobre la división del territorio*. Tarragona: Edició de l'autor, p. 293.

Text elaborat per:
Roc Salvadó Poy

Associació d'Amics i Amigues de l'Ebre
Contacte: (tel.) 977 511 066 (dimarts i divendres de 16 a 19 h.)

ELS ESCENARIS DE LA GUERRA DEL FRANCÈS A ULLDECONA

BICENTENARI
la Guerra del Francès
 1808-1814

Casa de Cultura. Antiga església del Roser.
 Foto: Ferran Grau Verge

1. Ulldecona, escenari militar

Ulldecona va ser un important punt geoestratègic durant la Guerra del Francès. La seva situació al bell mig de l'encreuament que es produïa entre la carretera de València a Barcelona i el final del marge dret del riu Ebre li conferien una posició privilegiada per al control de les tropes que passaven entre el Pla de la Galera i la mateixa Foia d'Ulldecona, en direcció Nord i Sud, i les que entraven cap a l'interior, resseguint el curs del riu per a situar-se a les envoltures de Tortosa.

Així doncs, els francesos tenien clar que si volien assetjar Tortosa amb tranquil·litat havien de tenir les espatlles cobertes de les tropes valencianes i Ulldecona era essencial per a aquest propòsit. De fet, el general Franco, anys a venir, imitaria Suchet, el qual va veure clar que havia de separar les forces dels patriotes en dues parts, catalans al nord i valencians al sud, i quina millor solució que separar-los pel territori que envolta el riu Sénia.

Ulldecona es va convertir, també, en nucli receptor de proveïments en direcció als assetjadors de Tortosa: al poble arribaven els aliments confiscats als pobles de la rodalia, fins i tot els del nord del País Valencià. L'historiador local Fernández y Domingo explica les contínues anades i tornades amb material bèl·lic i d'intendència entre Ulldecona, Roquetes i Xerta, pobles aquests dos que formaven part del cercle més interior d'assetjament a Tortosa.

Precisament, del paper essencial que ocupa en el cercle exterior del setge de Tortosa se'n deriva l'entrada definitiva d'Ulldecona en l'escenari militar. Abans, però, i d'una manera certament prematura, Palafox denuncià des de Tortosa, el 16 de març de 1809, que hi havia moviments de tropes enemigues procedents de l'Aragó en direcció a Morella, que el general Roca s'havia hagut de replegar en direcció a Catí i que no tenia altre remei que enviar un batalló a Ulldecona *"punto que defiende la travesía de Aragón para el camino real"*.

Ja el 2 juliol de 1810, sis mesos abans de la conquesta de Tortosa, trobem notícies relatives a la demanda de racions al consistori ulldeconenc per part dels francesos. A partir d'aquesta notícia sabem que els francesos s'aproximaren a Tortosa seguint tres direccions: del Mas de Barberans a Roquetes; de la carretera de la Galera i de la carretera reial d'Ulldecona a Tortosa, creant el pànic entre les observadors que els controlaven, els pobles de la zona i, el que és més important, els defensors de Tortosa, els quals estaven segurs que aquells dies començaria l'atac definitiu a la ciutat.

Sembla que la por no era infundada perquè els francesos estaven a prop, encara que ells encara no preveïen un l'assalt definitiu a la capital, Tortosa.

Finalment va ser el comandant general de València, Caro, qui, empès per tothom i especialment pels tortosins, no va tenir altre remei que pujar per aquestes terres i, el 14 d'agost, amb deu mil homes *"y otros tantos paisanos"*, va situar-se entre Benicarló i Sant Mateu. El mateix general Suchet va anar al seu encontre i Caro, de caràcter dèbil, va evitar el xoc i es va retirar ràpidament en direcció a Alcalà i Castelló.

El successor del comandant general de València va intentar una altra vel·leïtat que va afectar de ple Ulldecona. El 25 de novembre per la nit, el general Bassecourt, que feia uns dies que estava per la zona del nord valencià contrastant forces, va anar en direcció a Ulldecona amb vuit mil infants i vuit-cents genets, distribuïts en tres columnes. Una mala sincronització en els atacs va fer que la columna central, que va ser la primera en entrar en contacte amb l'enemic a les portes de la muralla d'Ulldecona, hagués de retrocedir deixant a l'esquadró de la reina, comandat per José Velarde, a mans dels francesos.

Malgrat tot, sembla que la retirada fins a Vinaròs va ser prou honrosa i ordenada. En aquella vila se'ls va ajuntar la columna de la dreta, que també es va retirar, però des d'allí fins a Peníscola el general francès Musnier els va anar dispersant i sembla que va fer més

Casa de la Vila. Antic convent de Sant Domènec.
 Foto: Ferran Grau Verge.

de dos mil presoners. A banda de la manca de coordinació, un altre fet va ser essencial en la derrota patriòtica: el general Suchet, amb més de quatre mil soldats, es va presentar a defensar Ulldecona després que sabés que Bassecourt s'estava a Vinaròs des del dia 13 amb ganes de passar a Tortosa.

També cal prendre en consideració que, paral·lelament a la marxa de les tres columnes espanyoles, havia sortit una flota anglesa des de Peníscola que havia de cobrir-los les esquenes, tot atacant els ports de la Ràpita i dels Alfacs, però el general Harispe va destorbar el desembarcament. Quedava clar que l'objectiu dels patriotes era fer aixecar el setge de Tortosa, però Suchet i els seus comandaments no estaven disposats a consentir-ho.

Ulldecona no tornaria a ser escenari bèl·lic d'importància perquè al gener de 1811 els francesos van conquerir Tortosa i van controlar la situació, almenys fins a l'any 1813. Malgrat tot, s'hi va produir un petit incident digne de menció: l'11 d'abril de l'any 1811, la columna francesa que controlava Ulldecona va sortir en direcció a Vinaròs i Benicarló per confiscar-hi menjar, la qual cosa va ser aprofitada per un cos de cavalleria i infanteria espanyols, que van confiscar cent bagatges al poble. Malauradament, aquest cos va ser vist pels húsars i cuirassers gals i es va muntar una batalla ferotge en la qual els patriotes van perdre cinquanta homes prop d'Ulldecona.

Castell d'Ulldecona.
Foto: Ferran Grau Verge

2. Els francesos a Ulldecona (1811-1813)

Sembla que seria després de la deshonrosa actuació del general Caro per aquestes terres quan els francesos van situar una guarnició permanent a Ulldecona, formada sempre per un mínim de quatre-cents soldats.¹ Es tractava d'una part de la brigada Montmarie, sota el comandament del general de divisió Musnier. Aquesta guarnició va restar al poble fins al període que va de l'intent de desembarcament anglohispanès per prendre el Coll de Balaguer, a mitjans de juny de 1813, i el 20 de juliol següent, quan va començar un furiós assetjament a Tortosa. Després d'aquest assalt, la majoria de soldats francesos de la zona es van situar a l'interior de Tortosa i no l'abandonarien, excepte en comptades ocasions, fins al 18 de maig de 1814, després de l'armistici entre Suchet i Wellington.

Un manifest del 10 de gener de 1811 fixa les condicions per als qui vulguessen aprofitar l'amnistia de tots els delictes polítics comesos abans de l'edict; un altre, del 25 de maig del mateix any, assenyala les penes que s'infringirien als que tinguessen delictes de sang contra els francesos i els seus aliats: sis habitants del poble per cada mort, "*quienes serán ahorcados sin ninguna otra formalidad de proceso*". De la mateixa manera es castigarien de manera individual accions com sabotatges, espionatges, ocultacions d'armes, etc.

En general, Ulldecona com a poble no va causar grans problemes a les tropes napoleòniques, bàsicament perquè era d'un control relativament fàcil. Això no vol dir que a nivell individual i certs sectors del poble no portessen una política activa de resistència.

Creu del terme.
Foto: Ferran Grau Verge

3. L'itinerari

L'itinerari que proposem s'inicia per aquells carrers de la vila que van ser ocupats pels francesos, amb especial incidència en aquells edificis que foren utilitzats com a allotjaments.

L'itinerari prossegueix fins al castell medieval d'Ulldecona, destacada zona de replegament en cas de retirada de les guerrilles i emplaçament de vigilància de primer ordre. El castell d'Ulldecona, declarat Bé d'Interès Cultural, es troba situat dalt d'una petita elevació anomenada Puig del Castell que forma part de la Serra Grossa.

¹ Es poden veure els allotjaments de les tropes i dels comandaments francesos al plànol adjunt.

Posteriorment ens dirigim a un altre important edifici emprat per les tropes i guerrilles per realitzar un control sobre la població i el pas dels Freginals, l'ermita d'Ulldecona. L'ermita té dos edificis principals. Un d'ells és l'església, del segle XIX, que conserva algunes estructures del romànic i gòtic i que acull i custodia la Mare de Déu de la Pietat, patrona de la vila. L'hostatgeria és l'altre dels edificis i se separa de l'església per un porxo central amb un arc de mig punt.

Plànol francès (1812)

Font: FERRÉ, A. (1983). *Historia de Ulldecona y su entorno geográfico*. Ulldecona: Ajuntament d'Ulldecona

Finalment, el darrer tram de l'itinerari és el lloc on es troba una creu en memòria dels caiguts durant la guerra. La creu de pedra que està prop de la Llacuna, a la carretera d'Ulldecona a Tortosa, podria ser una trista conseqüència del compliment d'algun d'aquests delictes. Hi diu així: "Aqui fue asesinado por los francs. Jaime Ebrí dia XII de julio año 1811".

Text elaborat per:

Ferran Grau Verge

Centre d'Estudis d'Ulldecona i Grup d'Estudis Rossell 750 Aniversari

Núria Sauch Cruz

Centre d'Estudis d'Ulldecona i IRM

Contacte: cestulldecona@hotmail.com

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu de la Corona d'Aragó

Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre

Arxiu Històric Diocesà de Tortosa

Arxiu Comarcal de la Segarra [ACSG]. Junta Corregimental. Correspondència 1808- juliol-30; Defensa 1808 – 1814; Impresos. 1808 – juliol – 14; Impresos. 1808-juny 26.

BIBLIOGRAFIA

AMAT SANS, Elisenda; MURILLO GALIMANY, Francesc (1997). <<L'entrada dels francesos a Valls>>. *Cultura [Valls]*, núm. 568, p. 19-20.

BLANCH, Adolfo (1968). *Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado*. Barcelona: Frontis.

BOFARULL BROCA, Antonio (1887). *Historia crítica de la guerra de la Independencia en Cataluña*. Barcelona: F. Nacente. 2 v.

COT I MIRÓ, Artur (1986). *L'Església Parroquial de Sant Joan Baptista*. Móra d'Ebre: Ajuntament de Móra d'Ebre.

CUÑÉ SALA, Blanca; SALAT NOGUERA, Teresa. *La guerra del Francès a la Segarra (1808 – 1814): Dossier educatiu.* Cervera: IES Antoni Torroja .

DE BRANDT, Général (2002). *Souvenirs d'un officier polonais.* Paris: A la Librairie des Deux Empires.

FERNÁNDEZ Y DOMINGO, Daniel (1867). *Anales ó Historia de Tortosa, desde su fundación a nuestros días.* Barcelona: Jaime Jopus.

FERNÁNDEZ I PELLICER, Enric (1972). *Un guerriller liberal al Priorat.* Barcelona: Rafael Dalmau.

FERRÉ, Alberto (1983). *Historia de Ulldecona y su entorno geográfico.* Ulldecona: Ajuntament d'Ulldecona.

GATES, David (1987). *La úlcera española. Historia de la Guerra de la Independencia.* Madrid: Càtedra.

GÓMEZ DE ARTECHE, José (1868-1903). *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814.* 14 v. Madrid: Imprenta y Litografía del Depósito de la Guerra.

GORT, Ezequiel (2003). *Història de Falset.* Barcelona: Rafael Dalmau.

GRACIA ALONSO, Francisco (1989). <<La presencia del tercer cuerpo de ejército francés en la zona del bajo Montsià durante la guerra de la independencia (1808-1813)>>. A: *I Congreso d'Història d'Alcanar.*

— (2003). <<La guerra del Francès en el Montsià (1808-1814). Perspectivas de análisis>>. A: *II Congreso d'Història d'Alcanar.*

HUGO, A. (ed.) (1838). *France militaire: Histoire des armées française de terre et de mer de 1792 a 1837.* Paris: Delloye, Editeur. 4 v.

MARTINELL BRUNET, Cèsar (1972). *Valls, segle XIX.* Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

MIRAVALL, Ramon (1985). *Entorn a Tortosa napoleònica.* Tortosa: Dertosa.

ROGNIAT, Baró de (1814). *Relation des sièges de Saragosse et de Tortose par les français, dans la dernière guerre d'Espagne.* Paris.

Rubió i Borràs, M (1915). *Historia de la real y pontificia universidad de Cervera.* Barcelona: Llibreria Verdager.

SABATÉ, Jaume (1984). *Guia de Torroja del Priorat.* Tarragona: Diputació de Tarragona.

SALVADÓ POY, Roc (1992). <<La guerra de la Independència a Tortosa. La dominació francesa (1811-1814)>>. *Recerca* [Tortosa], núm. 2.

— (2002). <<Tortosa en la lluita contra el domini napoleònic (1808-1811)>> a *Recerca* [Tortosa], núm. 6.

— (2002). <<La guerra de Brandt o un polonès a Tortosa>>. A: *Vides aixorejades.* Tortosa: La Veu de l'Ebre; Taller d'Arxiu.

SÀNCHEZ CERVELLÓ, Josep (2001). *Conflicte i violència a l'Ebre: De Napoleó a Franco.* Barcelona: Flor del Vent Edicions.

SIMÓ I SERRES, Josep (2008). *Crònica de Porrera 1865.* Porrera: Ajuntament de Porrera; Falset: Arxiu Comarcal del Priorat.

SUCHET, Louis-Gabriel (1828). *Mémoires du maréchal Suchet, duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne depuis 1808 jusqu'en 1814.* Paris: Anselin.

THIERS, Adolphe (1855). *Histoire du Consulat et de l'Empire.* Paris: Paulin. Libraire-Editeur. 12 v.

TORENO, Conde de (1848). *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España.* Madrid.

TRENCHS I MESTRE, Miquel (1978). <<Els antics camins radials de Valls>>. *Cultura* [Valls], núm. 370.

VILAR, Pierre (dir.); FONTANA, Josep (1988). *Història de Catalunya.* Vol. 5: *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868).* Barcelona: Edicions 62.

Edita:

Ajuntament del Bruc

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

Patronat format per

CCEPC
www.ccepc.org

**Generalitat
de Catalunya**